

STIMULERINGSREGELING STEDELIJKGEBIED VAN DE AFGELOPEN 20 JAAR

Leren van 20 jaar klimaatadaptatie bij WRIJ.

Eldik, Ruben van

Stimuleringsregeling stedelijk gebied

Onderzoek naar het klimaatadaptief vermogen van WRIJ.

Datum : 26-05-2017

Onderzoeker

Initialen : RM

Naam: Ruben Menso van Eldik

Roepnaam: Ruben

Studentennummer: 5113

Woonplaats : Velp

Adres : Oranjestraat 35

Telefoon : 06-57248897

E-mail privé : ruben-eldik@hotmail.com

E-mail school: Ruben.vaneldik@hvhl.nl

E-mail werk: r.eldik@wrij.nl

Opdrachtgever

Bedrijf : Waterschap Rijn en IJssel

Begeleider : Peter Groenhuijzen

Telefoon : 06-12834748

E-mail begeleider : peter.groenhuijzen@hvhl.nl

Adres : Liemersweg 2,

7006 GG Doetinchem

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport 'Stimuleringsregeling van de afgelopen 20 jaar'. Dit verslag is geschreven in het kader van mijn stageonderzoek aan de opleiding Land- en Watermanagement aan Van Hall Larenstein te Velp. Van april 2017 tot juli 2017 ben ik bezig geweest met het onderzoeken, interviewen van mensen en het schrijven van dit onderzoek. De eerste fase van mijn onderzoek was veel bureauonderzoek en soms zat het tegen omdat er zoveel informatie voorhanden is.

Deze scriptie is geschreven in opdracht van mijn stagebedrijf, KCNL en Waterschap Rijn en IJssel. Mijn stagebegeleider is Ronald van Ark, werkzaam bij Waterschap Rijn en IJssel. Samen met Peter Groenhuijzen heb ik mijn plan van aanpak en bijbehorende onderzoeksvraag bedacht.

Tevens wil ik Peter Groenhuijzen, Hendri Witteveen en Gemeente Doetinchem bedanken voor de fijne samenwerking, de openheid en tips die ik heb gekregen tijdens de interviews.

Ik wil ook graag het projectteam Klimaatadaptatie (Sjoerd van der Meulen, Rik Huisman, Justinne Siffels, Judith Santhegoeds, Peter Groenhuijzen en Paul van Eijk) bedanken voor de gesprekken en evaluaties die gevoerd zijn over het project. Hierbij werd steeds duidelijker voor mij wat precies onderzocht moest worden.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Ruben van Eldik

Samenvatting

Omdat het klimaat verandert en de klimaatverandering nadelige effecten heeft op de kerntaken van het waterschap wil Waterschap Rijn en IJssel graag meewerken om ervoor te zorgen dat hun beheergebied klimaatbestendig wordt. Daarom wordt de vraag gesteld of het lerend vermogen van het waterschap wel voldoende benut wordt. Dit wordt gedaan door middel van het uitvoeren van pilotprojecten die inspelen op de veranderingen in het klimaat.

Het klimaatadaptief vermogen van WRIJ wordt getoetst. Dit wordt gedaan met behulp van het beantwoorden van de hoofdvraag: Hoe heeft de stimuleringsregeling stedelijk gebied bijgedragen aan het klimaatadaptief vermogen van het waterschap Rijn en IJssel?

De methode voor dit onderzoek is gedaan met bureau onderzoek en met interviews. Aan de hand van het 4C/STOP-Model is een vragenkader opgesteld en aan de hand van de vragenkader wordt de pilot getoetst. De C's contact, concept, continuïteit en contract wordt op een strategisch, tactisch, operationeel en persoonlijk niveau getoetst. Dit geeft de succes- en faalfactoren weer van de pilot. Aan de hand van de succes- en faalfactoren is te achterhalen of het waterschap met de pilot klimaatadaptief bezig is.

De belangrijkste resultaten zijn dat de C's concept en contact een voldoende scoren maar dat er wel aanpassingen plaats moeten vinden om helemaal correct te zijn. Bij de andere C's van continuïteit en contract zijn echter veel meer faalfactoren aanwezig, vooral bij continuïteit.

Aan de hand van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de stimuleringsregeling wel een bijdrage heeft geleverd aan het klimaatadaptief vermogen. Aangezien klimaatadaptatie niet in de plannen is voorgekomen, heeft afkoppelen van hemelwater gezorgd voor een robuuster watersysteem. In de regeling van 1997 is de stimuleringsregeling zelf gebruikt als een antiverdrogingsmaatregel omdat het doel was zoveel mogelijk regenwater vast te houden in eigen gebied. Tijdens het beheer en onderhoud wordt klimaatverandering als een aspect genoemd om daarmee rekening te houden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
1. Inleiding.....	5
1.1 Aanleiding en context.....	5
1.2 Afbakening.....	5
1.3 Probleembeschrijving:	6
1.4 Doel en resultaat	7
1.5 Leeswijzer:	8
2. Theoretisch kader	9
2.1 Het 4C/STOP Model	9
2.3 Stimuleringsregeling stedelijk gebied, wat houdt dat precies in?	11
2.4 Waterschap Rijn en IJssel.....	12
3. Methode.	13
4. Resultaten.	14
4.1 Totstandkoming	14
4.2 Contact.....	17
4.2.1 belangrijkste succes- en faalfactoren contact	19
4.3 Concept	20
4.3.1 belangrijkste succes- en faalfactoren concept.....	23
4.4 Continuïteit	24
4.4.1 Belangrijkste succes-en faalfactoren continuïteit.....	26
4.5 Contract.....	28
4.5.1 Belangrijkste succes-en faalfactoren contract.....	30
4.6 Succes en faalfactoren.	31
5. Conclusie	33
6. Aanbevelingen en advies	35
7. Bronnenlijst.....	37
Bijlage:.....	38
Bijlage 1: Puntenschema	38
Bijlage 2: Toelichting schema.....	39
Bijlage 3: Tijdlijn Stimuleringsregeling	40
Bijlage 4: Overzicht van de aanvragen tijdens Stimuleringsregeling.....	41
Bijlage 5: Projecten voor een regeling bijdrage nieuw stedelijk gebied.....	42
Bijlage 6: Vragenkader	0

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en context

Het bekendste effect van klimaatverandering is de stijging van de wereldgemiddelde temperatuur, maar klimaatverandering heeft ook andere effecten zoals verandering in neerslagpatronen en extremer weer. In Nederland zullen we waarschijnlijk te maken krijgen met nattere winters en drogere zomers. Er zullen ook meer langere en intensievere hittegolven voorkomen. Ook krijgt Nederland te maken met zeespiegelstijging en meer invloed van de zee in de rivieren omdat Nederland een deltaland is. (universiteit, Wageningen, sd). Een waterschap heeft als taak om samen met gebiedspartners klimaat adaptief bezig te zijn en projecten uit te voeren om het gebied klimaatbestendig te maken. Het waterschap doet aan Klimaatadaptatie omdat de klimaatverandering de kerntaken van het waterschap belemmert. Adaptatie is het bieden van weerstand bij extreme gebeurtenissen, schade die is ontstaan te herstellen, het aanpassen van systemen om te anticiperen op en opgewassen zijn tegen de consequenties en te kunnen profiteren van de nieuwe kansen.

In 2016 heeft het Rijk een nationale klimaatadaptatie strategie (NAS) opgesteld. Het doel is om de nadelige klimaateffecten te verminderen en te voorkomen en te zorgen dat een gebied beheerd kan worden. De NAS zet de koers uit en stimuleert de overheden, bedrijfsleven, organisaties en burgers om beter om te gaan met de gevolgen van klimaatverandering. Het verbinden van externe partijen is hierin essentieel omdat klimaatadaptatie vereist is in de gehele samenleving. Op deze manier ontstaat een gezamenlijke aanpak met meer slagkracht dan afzonderlijke projecten zonder samenhang. (Minister van infrastructuur en milieu., 2016)

De nationale klimaatadaptatiestrategie doet een beroep op de innovatiekracht en het aanpassingsvermogen van iedereen. De gevolgen van de verwachte klimaatverandering zijn voor Nederland in beeld gebracht. Ook zijn de risico's benoemd waarvoor de komende jaren extra aandacht nodig is omdat ze grote gevolgen voor de samenleving kunnen hebben. (Nationale klimaatadaptatiestrategie 2016 (NAS), sd)

Om de nationale doelen met betrekking tot klimaatadaptatie te realiseren is integratie van klimaatadaptatie in het beleid van de Nederlandse waterschappen cruciaal. Op waterschapsniveau is mitigeren van nadelige effecten belangrijk. Vooral omdat klimaatverandering de kerntaken van het waterschap zoals droge voeten en genoeg water, kan belemmeren. Daarvoor is het noodzakelijk om de "veronderstelde hardleersheid" in het waterbeheer te onderzoeken.

1.2 Afbakening

Voor dit onderzoek is het pilot stimuleringsregeling stedelijk gebied geselecteerd als casus. Dit is het projectplan voor het onderzoek naar de stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied en de voorganger daarvan, de stimuleringsregeling afkoppelen 2004. WRIJ begon in 1997 met 'De verordening stimuleringsbijdrage riolering Rijn en IJssel (1997)' hierop volgde de stimuleringsregeling 'Afkoppelen schoon verhard oppervlak van de riolering waterschap Rijn en IJssel (1998)'. Omdat onderzoek gedaan wordt naar de pilots vanaf de eeuwwisseling worden deze niet meegenomen. De eerste regeling na de eeuwwisseling is de 'Stimuleringsregeling Afkoppelen 2004'. De algemene naam voor deze pilots is Stimuleringsregeling Stedelijk gebied.

Er wordt enkel onderzoek gedaan naar de maatregel zoals deze door WRIJ in hen beheergebied wordt uitgevoerd.

1.3 Probleembeschrijving:

Waterschap Rijn en IJssel wil graag meewerken en zorgen dat hun beheergebied klimaatbestendig wordt. Daarom wordt de vraag gesteld of het lerend vermogen van het waterschap wel voldoende benut wordt. Dit wordt gedaan door middel van het uitvoeren van pilotprojecten die inspelen op de veranderingen in het klimaat. Het waterschap heeft al verschillende projecten uitgevoerd op gebied van klimaatverandering. De bestuurders willen graag eerst het lerend vermogen toetsten en nagaan of er leerblokkades zijn die weggenomen kunnen worden.

Daarom is de vraag aan Van Hall Larenstein gesteld of de opgedane kennis bij deze pilots wel genoeg wordt benut. Verder wordt gecontroleerd of een plan robuust is aangelegd en in het beleid is opgenomen.

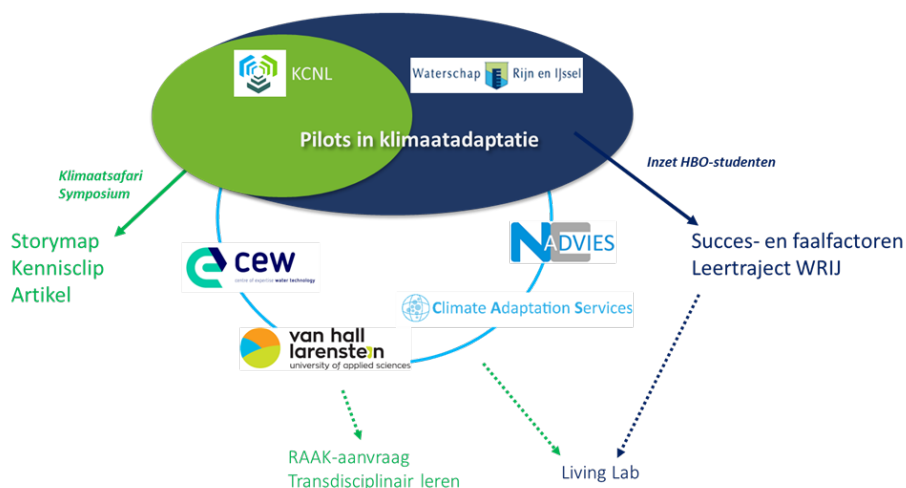
Als een waterschap zich niet aan de regels houdt en het gebied niet klimaatbestendig inricht, kan dat grote gevolgen hebben. De agrariërs kunnen schade claims bij het waterschap indienen als hun land veel te droog of te nat is. Dat zorgt voor meer kosten voor het waterschap. Ook zullen de kosten voor het beheer flink omhoog gaan. Als het waterschap pas ingrijpt als het probleem al in voortgang is dan zal het harder moeten werken en meer kosten moeten maken om het weer in orde te krijgen. Het is belangrijk om vooraf maatregelen te nemen om de grootste problemen te voorkomen. Ook heeft het waterschap verantwoordelijkheid in geval van overstromingen. Ze moeten ervoor zorgen om overstromingen tot een minimum te beperken. Dit zal ook in het beleid verankerd moeten worden.

Om de hardleersheid van WRIJ te testen wordt er onderzoek gedaan naar een aantal uitgevoerde pilots die door het waterschap in de afgelopen 20 jaar zijn uitgevoerd.

De pilots die onderzocht worden hebben de volgende thema's:

- Pilot Klimaatadaptatie landelijk gebied.
- Anti-verdrogingsprojecten; Rijnstrangen, Onderlaatse laak, Havikerwaard .
- Pilot Lankheet in combinatie met bovenloop Buurserbeek en Zoddebeek.
- Stimuleringsregeling stedelijk gebied.
- Reconstructiepilot Neede Borculo.
- Herstructurering stedelijk gebied Arnhem.
- Nieuwbouw Zevenaar-Oost.

KCNL (Kennis Centrum Natuur en Leefomgeving) fungeert als “kapstok” in dit project. In de onderstaande figuur is te zien dat het KCNL bijdrage levert aan het verbreden en verdiepen van het project en als de “lessons learned” voor andere doelgroepen, met name andere waterschappen en het onderwijs, te ontsluiten. Het streven is om samen te leren met partners van binnen en buiten de sector (provincie, gemeenten, bedrijfsleven, bewoners) om brede betrokkenheid te genereren. Een specifiek streven is om de betrokkenheid van aan waterschappen gelieerde organisaties, met name STOWA en Unie van Waterschappen te versterken.

1.4 Doel en resultaat

Het doel van dit project is het erachter komen of het waterschap in staat is om mee te veranderen. Het klimaatadaptief vermogen van WRIJ wordt getoetst. Dit wordt gedaan met behulp van het beantwoorden van de hoofdvraag: Hoe heeft de stimuleringsregeling stedelijk gebied bijgedragen aan het klimaatadaptief vermogen van het waterschap Rijn en IJssel?

Verder zijn er nog een aantal deelvragen opgesteld om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. De vragen zijn vanuit het 4C model opgesteld. Het 4C-model wordt verder toegelicht in hoofdstuk drie.

1. Hoe is de stimuleringsregeling stedelijk gebied tot stand gekomen?
2. Hoe is het contact verlopen tijdens het planproces?
3. Hoe wordt de continuïteit van de pilots gewaarborgd?
4. Is voor de pilot specifiek klimaatadaptatie en/omgaan met klimaateffecten als doel benoemd?
5. Zijn bij realisatie van de pilot personen contracteert met ervaring op het gebied van klimaatadaptatie
6. Wat zijn de succes- en faalfactoren van de stimuleringsregeling stedelijk gebied?

Om te kunnen anticiperen op klimaatverandering is competentie nodig. Climate Adaptation Services (verder aangeduid als CAS) werkt met diverse kennisinstellingen samen aan het toegankelijk en visueel maken van informatie om met klimaatadaptatie aan de slag te gaan. Hierbij wordt vooral gedoeld op andere waterschappen en onderwijsinstellingen. Dit sluit aan bij de bredere doelstelling van het project 'het leren van klimaatinnovaties in het algemeen'.

CAS ondersteunt het project door visualisatie van gegevens in een digitaal verhaal. Dit wordt gedaan in de vorm van een storymap. Verder wordt een advies opgesteld over het adaptief vermogen van het waterschap.

Hierbij worden de succes- en faalfactoren van de stimuleringsregeling stedelijk gebied in kaart gebracht. Met de informatie over succes- en faalfactoren van de andere pilots kan er geconcludeerd of WRIJ inderdaad hardleers is als het op klimaatadaptatie komt. Er wordt een matrix gemaakt van de resultaten die opgedaan komt bij het beantwoorden van de vragen.

Doelgroepen: WRIJ, gemeentes, Unie van Waterschappen, Kenniscentrum Natuur en Leefomgeving

1.5 Leeswijzer:

In hoofdstuk twee wordt het theoretisch kader uitgelegd. Dit hoofdstuk geeft alle basisinformatie en de gebruikte modellen van dit onderzoek weer. In hoofdstuk drie wordt uitgelegd hoe het onderzoek is gedaan en welke middelen daarvoor gebruikt zijn. In hoofdstuk vier worden alle resultaten beschreven die tijdens het onderzoek geboekt zijn en wordt vervolgd met de succes- en faalfactoren in hoofdstuk vijf van de pilot stimuleringsregeling. Verder wordt een conclusie gegeven in hoofdstuk zes.

2. Theoretisch kader

2.1 Het 4C/STOP Model

Dit onderzoek wordt gedaan met het 4C-model. Er moet verandering plaatsvinden binnen WRIJ, daarbij moet aandacht zijn voor contact, contract, concept en continuïteit.

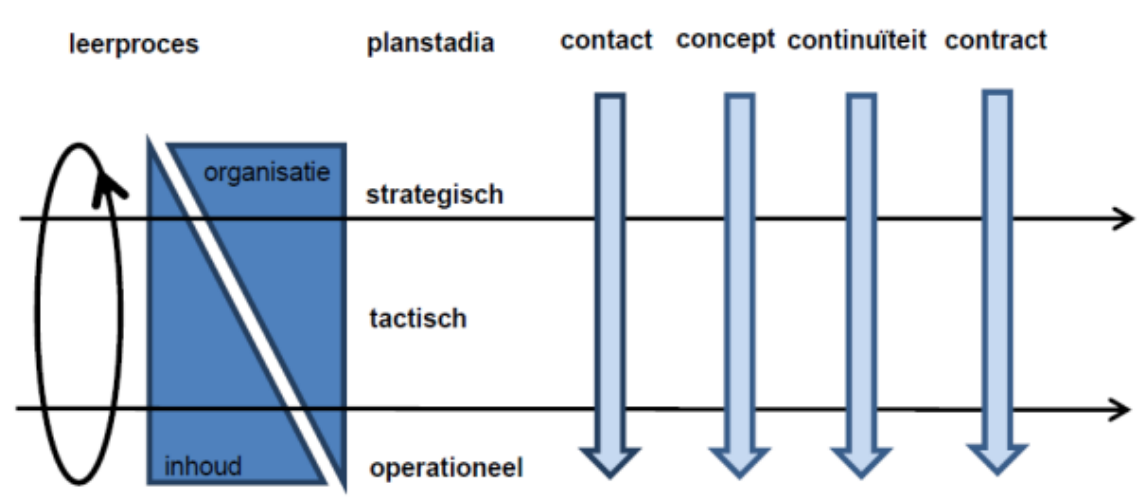
Het 4C-model kan gebruikt worden om een veranderproces vorm te geven en ordentelijk te laten verlopen, maar het kan ook gebruikt worden om een veranderproces achteraf te toetsen.

De eerste C van het 4C-model is contact. Hiermee wordt bedoeld dat nieuwe vormen van samenwerking de verschillende actoren(private en publieke belanghebbende) gestimuleerd worden door contact. Ook dat het contact tussen sleutelactoren gestimuleerd wordt.

De tweede C van het 4C-model is concept. Hiermee wordt bedoeld het faciliteren van de inhoudelijke veranderingen tijdens het planproces. Die veranderingen kan leiden tot een robuuste en duurzame ontwikkeling van het watersysteem.

Vervolgens is de derde C de continuïteit. Dat geeft de doorwerking van veranderingen van initiatief tot en met gebruik en beheer stimuleren door collectief geheugen expliciet te maken aan. (Eijk, 2015).

De laatste C van het 4C model is contract. Contract geeft aan het formaliseren van commitment door afspraken maken tijdens het plan proces vast te leggen van initiatief tot en met realisatie, gebruik en beheer.

Het proces wordt op vier niveaus onderzocht. Dit wordt gedaan met het STOP-model. STOP is een afkorting van:

- Strategisch(beleid en bestuur)
- Tactisch (programma, plannen en managers)
- Operationeel (projectleiders, adviseurs en projecten)
- Persoonlijk (individu en competenties)

Het STOP-model wordt samen met het 4C-model gekoppeld tot één tabel oftewel een matrix. De matrix geeft inzicht op de aspecten van de modellen. Met deze instelling wordt de vragenkader opgesteld, dat is te zien in tabel 1. De vragen gaan per aspect beantwoordt worden om het doorlopen planproces van de projecten te achterhalen. Het volledige vragenkader staat op bijlage 6.

	Contact	Concept	Continuïteit	Contract
<i>Strategisch</i>	Bestuurlijke betrokkenheid. Bestuurlijke afstemming.	Strategisch beleid op klimaatadaptatie Gidsprincipes	Bestuurlijke uitwisseling	Bestuurlijk committent Integreren van klimaatadaptatie in strategische plannen
<i>Tactisch</i>	Betrokkenheid management Inzet kennisnetwerken Beheer in het planproces	Duurzame oplossingsrichtingen Tactisch beleid met betrekking tot klimaatadaptatie	Kennisdeling Referentie-onderzoek	Overkoepelende afspraken Beschikbare middelen Maatschappelijke kosten- en baten
<i>Operationeel</i>	Breed projectteam Open teamproces Stakeholderanalyse Participatie Samenwerking beheer en onderhoud	Klimaatadaptatie loodrecht op het planproces Landschapsanalyse Adaptief planproces Klimaatbestendige inrichting Klimaatbewust beheer Gedeelde visie	Experimenteerruimte I Kennisuitwisseling Monitoring effecten Tevredenheid gebruikers Doorlopende samenwerking Vaandeldrager	Experimenteerruimte II Vastlegging projectafspraken Adaptief projectplan Planologische vastlegging Ervaring bij realisatie Evaluatie
<i>Persoonlijk</i>	Communicatieve vaardigheden Onderzoekende houding Resultaatverantwoordelijk	Persoonlijke visie	Klimaatleiderschap Aantoonbare leereffecten	Persoonlijk ontwikkelplan

Tabel 1 4C/STOP model

2.3 Stimuleringsregeling stedelijk gebied, wat houdt dat precies in?

De stimuleringsregeling stedelijk gebied ondersteunt het duurzaam inrichten van nieuwe en bestaande stedelijk gebieden. Het levert daarbij een bijdrage aan de doelstellingen voor levend, functioneel en schoon water en wateropgaven vanuit het KRW(Kaderrichtlijn water) en NBW(Nationaal Bestuursakkoord water). Met een stimuleringsregeling kan het waterschap de gemeentes en projectontwikkelaars stimuleren om meer berging en een flauwe ecologische vijver te realiseren. Dit geeft een bijdrage aan een duurzame en robuuste inrichting van het watersysteem. Met de regeling kan ook een andere doelstellingen behaald worden, zoals het KRW.

De bedoeling was dat het waterschap een bijdrage zou leveren aan de gemeenten en projectontwikkelaars als ze een afkoppelproject gingen uitvoeren. De regelingen was actief in de jaren 1997 tot 2013. De aanpassingen en doelstellingen van de regelingen zijn verder beschreven in hoofdstuk 4.1: Totstandkoming

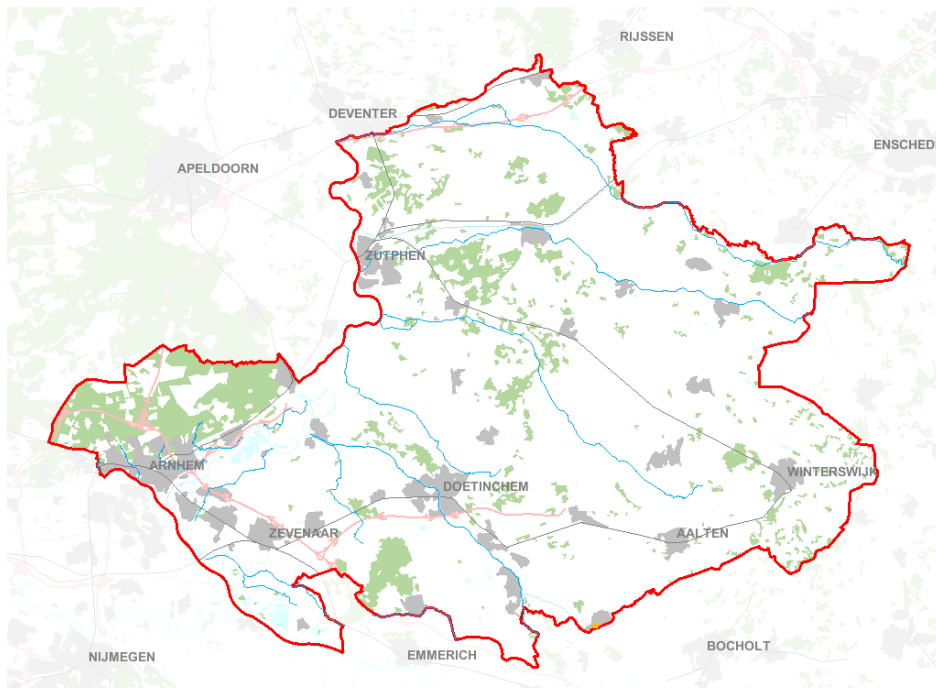
Voorbeelden van stimulerende aspecten kunnen zijn:

- Is het waterschap betrokken bij de locatiekeuze?
- wat is het ambitieniveau betreffende hergebruik van water, infiltreren, bergen, schoonhouden en ecologische inrichting?
- welke afspraken zijn gemaakt over beheer, onderhoud en communicatie om zo vervuiling te beperken?

Deze vragen kunnen tijdens een stimuleringsregeling gesteld worden om erachter te komen of de aspecten goed worden gebruikt.

2.4 Waterschap Rijn en IJssel

Waterschap Rijn en IJssel beschermt het werkgebied tegen wateroverlast en overstromingen door het beheren van 140 kilometer aan dijken en kaden en de het beheersen van het waterpeil in sloten, beken en meren. Ook zorgt waterschap Rijn en IJssel voor een goede kwaliteit van het oppervlaktewater door het zuiveren van het afvalwater in rioolwaterzuiveringsinstallaties, het verstrekken en controleren van watervergunningen en lozingenbesluiten en het bewaken van de waterkwaliteit. Het waterschap beheert ook de vaarweg van de Oude IJssel door het op diepte houden van de vaargeul, het beschermen van de waterkanten tegen golfslag en het bedienen van sluisen en ophaalbruggen. (WRIJ, 2013)

Feiten en cijfers

- Het werkgebied omvat zo'n 200.000 hectare verdeeld over 22 gemeenten.
- WRIJ beheert en onderhoudt ongeveer 4.000 km aan rivieren, beken en sloten.
- Dit wordt gedaan met behulp van honderden stuwen, 13 rioolwaterzuiveringsinstallaties, 210 gemalen en 140 kilometer dijken.
- De(Oude) Rijn, de Oude IJssel, de Baakse Beek, de Berkel en de Schipbeek voeren al het water van de honderden beekjes, sloten en kanalen naar de Rijn en naar de IJssel. (WRIJ, 2013)

3. Methode.

In dit hoofdstuk wordt beschreven op welk manier het onderzoek wordt uitgevoerd en welke methodes hiervoor gebruikt zijn. De onderdelen die besproken worden gaan over de locatie en/of situatie waar mijn onderzoek plaatsvindt, welke periode, hoe de onderzoeksgroep eruit ziet, welke methode gebruikt zijn en waarom ze gebruikt zijn.

De locatie van dit onderzoek is het projectgebied van waterschap Rijn en IJssel (verder afgekort als WRIJ). De pilots zijn merendeel al uitgevoerd, het gaat om de pilots van de afgelopen 20 jaar die door het waterschap zijn uitgevoerd.

Het onderzoek gaat over het klimaat adaptief vermogen van het waterschap verhogen. Er zijn veel onderdelen waar het waterschap klimaatadaptief vermogen te verhogen is. Het gehele project wordt onderverdeeld in 7 andere pilots.

Die 7 pilots luiden als volgt:

- 1. Klimaatadaptatie in de landbouw
- 2. Anti verdroging
- 3. Stimuleringsregeling
- 4. Beekherstel
- 5. Herstructurering stedelijk gebied
- 6. Reconstructie landelijk gebied
- 7. Nieuwbouw

Dit onderzoek focust op de pilot stimuleringsregeling. Het onderzoek wordt gedaan in een periode van drie maanden, van eind april tot midden juli.

Om ervoor te zorgen dat de opgedane kennis bij deze pilots wel genoeg wordt benut en de controle of een plan robuust is aangelegd en om te ontdekken of het in het beleid is opgenomen wordt er in de eerste fase voornamelijk bureauonderzoek gedaan. Tijdens het bureau onderzoek worden de documenten en evaluaties gelezen over de stimuleringsregeling stedelijk gebied van WRIJ. Na een bepaalde tijd verandert het bureau onderzoek naar een meer communicatieve manier van werken. Tijdens die fase wordt er gesproken met mensen binnen en buiten het waterschap over de stimuleringsregeling stedelijk gebied. Mensen die buiten het waterschap gewerkt heeft aan de stimuleringsregeling komen voornamelijk van verschillende gemeentes. Het contact wordt gedaan door middel van interviews en bezoeken aan de gemeente. De reden om contact te zoeken met de gemeente is om ook de andere kant van het verhaal te horen. Het is ook interessant om te weten wat de mensen van de gemeente zeggen over de pilot en zo wordt er meer informatie(verschillen) gewonnen dan als er alleen mensen binnen het waterschap wordt betrokken bij het communicatieve gedeelte.

Na het praten met de verschillende partijen en het invullen van de enquêtes/interviews kunnen er conclusies getrokken worden. Met behulp van het 4C-Model wordt er een matrix (en eventueel ook een radardiagram) gemaakt. Dit wordt allemaal besproken in het volgende hoofdstuk.

4. Resultaten.

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. De resultaten van het onderzoek wordt gebruikt om de hoofdvraag met de bijbehorende deelvragen te kunnen beantwoorden. De 4C's van het 4C model wordt samen met het STOP-model beantwoordt.

4.1 Totstandkoming

De eerste subsidieregeling met betrekking tot het inrichten van stedelijk gebied was de 'Verordening Stimuleringsbijdrage Riolerings Rijn en IJssel', ingegaan op 1 januari 1997. Deze verordening is in 1995 voorbereid en vastgesteld door het Zuiveringsschap Oostelijk Gelderland (ZOG). Dit is een van de fusiepartners waaruit het integrale waterschap in 1997 is ontstaan. Deze verordening had tot doel de vuilemissie op kwetsbaar oppervlaktewater zo snel mogelijk te reduceren tot het niveau aangegeven in het Integraal Waterbeheersplan Oost Gelderland (IWOG).

In 1998 werd de tweede stimuleringsregeling geïntroduceerd, de 'Stimuleringsregeling Afkoppelen schoon verhard oppervlak'. Deze regeling werd opgesteld omdat afkoppelen naast minder overstorten (wat nodig was om beleidsdoelstellingen te behalen) ook leidt tot minder verdroging en minder afvoer naar de RWZI. Hier wordt voor het eerst gesproken over het zoveel mogelijk vasthouden van water in het gebied. Deze regelingen is op 31 december 2002 beëindigd.

In juli 2004 komt een nieuwe stimuleringsregeling, genoemd "Stimulering Afkoppelen 2004". Bedrijven en gemeentes konden tijdens deze stimuleringsregeling subsidie aanvragen als ze een afkoppelproject uit gingen voeren. Het doel was om zoveel mogelijk hemelwater in de grond te laten infiltreren zodat de hoeveelheid overstorten werd verminderd en in mindere mate het verminderen van verdroging en lagere afvoer naar de RWZI. Een ander doelstelling was om het zuiveringsrendement van de RWZI te verbeteren (bij verhoogde aanvoer van hemelwater verloopt het zuiveringsproces minder goed, een constante aanvoer geeft een hoger rendement). Door het afkoppelen met infiltratie van hemelwater te subsidiëren werd enkel de meest gewenste maatregel gestimuleerd. (Comissie rekenkamer Waterschap Rijn en IJssel, 2008).

De "Stimuleringsregeling Afkoppelen 2004 " werd in 2008 beëindigd en is besloten om een nieuwe pilot te starten. In 2008 werd de 'Stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied' gestart. Bij deze pilot is besloten om het kostenveroorzakingsprincipe te hanteren. Dit houdt in dat WRIJ geen bijdrage betaalt als een projectontwikkelaar of een gemeente weinig aan de minimum eisen voldoet. Het waterschap levert pas een bijdrage als de hoogte gebaseerd is op de duurzame ambitie die in het plan tot uitdrukking komt. De bijdrage wordt berekend aan de hand van een puntenschema. Het puntenschema staat op bijlage 1. De bijdrage wordt vastgesteld door het behaalde aantal punten te vermenigvuldigen met het aantal hectares verhard oppervlakte en vervolgens te vermenigvuldigen met €230. De uitkomst daarvan geeft aan hoeveel subsidie het waterschap geeft aan de gemeente of projectontwikkelaars. In 2010 was er een financiële crisis en is er besloten om deze bijdrage ook beschikbaar te stellen voor herinrichting bestaand stedelijk gebied. De stimuleringsregeling is ook verlengd naar 2012.

De totstandkoming van de stimuleringsregeling had klimaatadaptatie niet als primaire doel, soms is klimaatadaptatie helemaal niet in de plannen voorgekomen.

Voor de stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied (2008) wordt als doel genoemd: “De duurzame inrichting van nieuw stedelijk gebied stimuleren en zo bijdragen aan de realisering van wateropgaven. Hierin komen zaken voor uit duurzaamheidsprincipe zoals de beschreven trits: vasthouden, bergen en afvoeren. Hieruit werden wel klimaatadaptieve maatregelen zoals een wadi en een retentievijver gerealiseerd. Zie figuur 1 en 2.

Figuur 2 Retentievijver in Varsseveld

Figuur 1 Wadi in een stedelijk gebied

De onderstaande resultaten worden per C en op strategisch, tactisch, operationeel en persoonlijk niveau beschreven. Per beschreven niveau wordt nog een kort oordeel gegeven.

Aan het eind van elke beschreven C worden de succes- en faalfactoren beschreven en in een tabel gepresenteerd.

In de tabel wordt per een C per niveau getoetst met een stoplichtkleur(groen, oranje en rood). Ook wordt in de tabel een plusje(goed uitgevoerd) of minnetje(niet uitgevoerd) gegeven.

	Goed uitgevoerd.
	Deels wel, deels niet uitgevoerd.
	Niet uitgevoerd.

4.2 Contact

De eerste C van het 4C-model is contact. Contact kan als succes beschouwd worden als er binnen een veranderingsproces nieuwe vormen van samenwerken tussen private en publieke belanghebbenden gestimuleerd zijn. Voor dit onderzoek is de C van contact beantwoord met behulp van het STOP model. Er is gekeken of andere actoren bij het project zijn betrokken en hoe het contact verliep tijdens het planproces.

Strategisch

Op strategisch niveau van contact wordt onderzoek gedaan naar de bestuurlijke betrokkenheid en de bestuurlijke afstemming tijdens het planproces.

Voor de stimuleringsregeling werd er om de drie jaar een nieuw communicatiebeleid opgesteld. Hierdoor was het contact tussen het waterschap en gemeente/projectontwikkelaar goed geregeld en verliep het ook soepel. Gemeenten dienden de aanvragen in, de aanvraag werd door het waterschap ontvangen en vervolgens beoordeeld. Na de beoordeling wordt er een advies gegeven. Uiteindelijk neemt het bestuur een besluit over de aanvraag.

De bestuurders van WRIJ waren weinig aanwezig in het planproces. Tijdens de uitvoering waren zij in een vroeg stadium en nauw betrokken bij de pilot.

Tijdens de voorbereiding werden tussen gemeente en waterschap afspraken gemaakt over de inrichting. Bij de afspraken wordt er besproken over de medefinanciering door het waterschap. Vaak is er nog geen besluit genomen over een bijdrage door het algemene bestuur en zou het waterschap er formeel van af kunnen zien. Dit heeft als consequentie dat het waterschap zich als een weinig betrouwbare partner toont.

. Maar tijdens de evaluaties kwam naar voren dat het waterschap zich als een betrouwbare partner wilde opstellen aan de gemeente, dus de consequenties waren niet van toepassing (wordt verder uitgelegd in hoofdstuk 4.4 continuïteit op tactische niveau) .

Oordeel: Op strategisch niveau is het planproces goed verlopen. Er zijn bijna alleen maar positieve aspecten.

Tactisch

In het tactische gedeelte van contact wordt aandacht besteed aan de betrokkenheid van het management en over het beheer in het planproces.

Lijnmanagers zoals projectmanagers, programmamanagers en directeurs zijn niet nauw bij de pilot betrokken. De Lijnmanagers waren alleen betrokken bij een afwijking of bij een negatief advies. Over de pilot is informeel afstemming geweest met kennisnetwerken leergemeenschappen. De reden hiervan is dat de stimuleringsregeling voorkomt uit een kennisnetwerk.

De beheerders van openbare ruimte waren pas na het planproces betrokken. De regeling is ontstaan om een bestuurlijk dilemma op te lossen. De pilot had tot doel te onderzoeken of we onze doelstellingen op een andere manier konden bereiken. Van buiten naar binnen werken was in die tijd nog nauwelijks van toepassing.

Oordeel: Op tactisch niveau is het planproces niet goed verlopen. Zowel de lijnmanagers als de beheerders zijn te weinig betrokken bij het proces.

Operationeel

Bij operationeel wordt vooral ingegaan in de breedte van het projectteam, over het functioneren van het team, of er een actoren-en krachtenveldanalyse is uitgevoerd en over de samenwerking beheer/onderhoud.

De communicatie tussen gemeente en waterschap verliep over het algemeen voorspoedig, onder andere doordat de medewerkers integraal waterbeheer een goede schakel vormden tussen waterschap en gemeenten/ bedrijven. Verder heeft het waterschap zich flexibel opgesteld bij knelpunten die zijn ontstaan. (Commissie rekenkamer Waterschap Rijn en IJssel, 2008)

Het projectteam van de pilot stimuleringsregeling bestond voornamelijk uit een projectontwikkelaar, waterschap en de gemeente. Er werd als een team gewerkt. (Weener, 2017). De aanvragen werden gedaan door de gemeente en werden door de medewerkers van WRIJ beoordeeld en verwerkt. Het planproces bestond voornamelijk uit een aanvraag van de gemeente, beoordeling van de aanvraag en de uitvoering daarvan.

Aan het begin van het project is geen actoren-en krachtenveldanalyse uitgevoerd. De gesprekken gingen vooral tussen de gemeente-en/of projectontwikkelaar en het waterschap. Bewoners hadden weinig inbreng tijdens de aanvraag. De reden hiervoor is dat tijdens de aanvraag van een stimuleringsregeling niet relevant is dat actoren mee participeren. Wel hebben de bewoners een lijst gekregen met de uitgevoerde maatregelen op gebied van afkoppelen. Tijdens de aanleg is ook geen actoren-en krachtenveldanalyse uitgevoerd. Dit is wel handig om de omwonende te informeren over de bezigheden op gebied van afkoppelen in hun omgeving.

Het beheer van een project wordt voornamelijk gedaan door de gemeente zelf. (Rohling, 2017). Dit wordt bepaald door het gerealiseerde maatregel. Een gescheiden rioolstelsel en een wadisysteem wordt beheerd door de gemeente. Dit geldt niet als de gemeente een retentievijver aanlegt. De retentievijver wordt beheerd en onderhouden door het waterschap. Tijdens het beheer en onderhoud wordt wel samengewerkt tussen de gemeente en waterschap voor een optimaal beheer en onderhoud. (Algemeen Bestuur WRIJ, 2008)

Oordeel: Op operationeel niveau is het planproces goed verlopen.

Persoonlijk

De mensen die met de pilot bezig waren hadden allemaal een onderzoekende houding. Dit was voor iedereen verschillend. Om dit te kunnen waarnemen zijn ook alle onzekerheden en vastlopende zaken ter sprake gekomen. Maar de taken waren af en toe niet goed verdeeld. Het kon zijn dat een persoon vijf aanvragen moest behandelen terwijl een andere betrokkene niks zat te doen. Dit leidde tot grote werkdruk en oneerlijkheid binnen de organisatie. (Witteveen, 2017). De pilot werd als een continu leerproces ervaren. Wat heel belangrijk is het flexibel opstellen tijdens het project.

Oordeel: Op persoonlijk niveau is het planproces neutraal verlopen. Wat positief is, is dat de medewerkers een onderzoekende houding hadden. Maar taken werden slecht verdeeld.

4.2.1 belangrijkste succes- en faalfactoren contact

Op het onderdeel contract zijn twee van de vier onderdelen goed verlopen (zie tabel 1). Tactisch is niet goed verlopen en op persoonlijk niveau houden de negatieve en positieve aspecten elkaar in evenwicht.

Succesfactoren:

- Strategisch: bestuurders waren nauw betrokken en bestuurlijke afstemming is goed voldaan.

Faalfactoren:

- Tactisch: Er was nog geen besluit genomen door het algemene bestuur als er afspraken werden voorbereid over een bijdrage tussen de gemeente en het waterschap. Het waterschap kon daarom beloftes soms niet waarmaken, en kwam daardoor niet betrouwbaar over.
- Tactisch: De stimuleringsregeling was niet duidelijk voor gemeentes
- Persoonlijk: Niet alle WRIJ medewerkers hadden voldoende kennis over de regeling.

	Contact
Strategisch	Bestuurlijke betrokkenheid. Bestuurlijke afstemming.
Tactisch	Betrokkenheid management Inzet kennisnetwerken Beheer in het planproces
Operationeel	Breed projectteam Open teamproces Stakeholderanalyse Participatie Samenwerking beheer en onderhoud
Persoonlijk	Communicatieve vaardigheden Onderzoekende houding Resultaatverantwoordelijk

Tabel 2 Succes- en faalfactoren Contact

4.3 Concept

Met concept wordt bedoeld of er een mogelijkheid is in het maken van inhoudelijke veranderingen tijdens het planproces. De veranderingen moeten leiden naar een duurzame ontwikkeling van het watersysteem.

Ook deze C van het 4C-model wordt beantwoord met behulp van het STOP model.

Tijdens het concept worden er vragen gesteld op basis van welke plannen/concepten gebruikt zijn, of klimaatadaptatie specifiek als doel is benoemd, welke plannen zijn gemaakt over het beheer en onderhoud en over de visie van de waterschappers en van de gemeente.

Strategisch.

Op strategisch niveau tijdens het concept wordt gevraagd naar het strategische beleid, duurzaamheid en gidsprincipes.

De eerste stimuleringsregeling (stimuleringsregeling riolering Rijn en IJssel) komt van het Integraal Waterbeheersplan Oost Gelderland, verder gedefinieerd als IWOOG. Het doel van deze regeling was om de riooloverstorten te reduceren. Het gevolg hiervan is dat de vuilemissie op kwetsbare oppervlaktewateren minder wordt tot een aangenaam hoeveelheid(op IWOOG aangeven niveau). Wat het waterschap vooral wilde is om de gemeentes te stimuleren om maatregelen uit te voeren bij overstorten en om ongezuiverde lozingen op het oppervlakte water aan te sluiten op de riolering. Hierbij is klimaatverandering helemaal niet aan bod gekomen.

Tijdens de stimuleringsregeling 2004, werd er meer gesproken over duurzame inrichtingen en robuustheid van het watersysteem. Deze veranderingen hebben meer samenhang gekregen met klimaatadaptatie.

Duurzaamheid is wel expliciet genoemd. Voornamelijk om de aanleg en beheer van de gerealiseerde maatregelen. De gidsprincipes die uitgewerkt zijn van de stimuleringsregeling is vooral de voorkeursrits vasthouden-bergen-afvoeren. Het doel hiervan is om de neerslag in het gebied zelf op te vangen en vervolgens in de bodem te laten infiltreren. Deze maatregelen kan wateroverlast in het gebied zelf en op andere plekken voorkomen. Voor de bedrijvenparken is ook het vergroten van zelfreinigend vermogen ook meegenomen in het plan. Een industrieterrein produceert meer afvalstoffen dan een woningbouw. Daarom is het nodig om het water eerst goed te reinigen voordat het kan infiltreren. Een voorbeeld hiervan is de Bedrijven park A18 in Wehl. Voor het reinigen van water hebben ze halofytenfilters aangelegd om de nodige afvalstoffen te reinigen. Zie Figuur 3.

Oordeel: Op strategisch niveau is het planproces goed verlopen

Figuur 3 Halofytenfilter Bedrijvenpark A18

Tactisch.

Tijdens het tactische gedeelte wordt aandacht besteed aan de duurzame oplossingsrichtingen en het tactische beleid. Het tactische beleid focust op een middellange termijn zoals een masterplan, gebiedsplan of een gemeentelijk rioleringsplan.

Het waterschap heeft niet de beschikking gehad over een subsidieverordening waarin algemeen beleid geformuleerd is ten aanzien van de inzet van het subsidie-instrument en algemene regels waaraan een subsidieregeling zou moeten voldoen.

Omdat de regeling van 1998 bedacht is door een voorganger van het waterschap, heeft het waterschap geen beleidskader opgesteld om de regeling te toetsten. Dit heeft er voor gezorgd dat er weinig concrete aanknopingspunten waren voor sturing. (Rekenkamercommissie Waterschap Rijn en IJssel, 2008)

Tijdens de stimuleringsbijdrage riolering Rijn en IJssel werd het afkoppelen gestimuleerd, Dit werd gedaan om voor het eerste spoor van de eerste stimuleringsregeling (het verminderen van overstorten) de meest gewenste maatregel te stimuleren. Niet alleen bergbezinkbassins werden gesubsidieerd maar ook het afkoppelen van hemelwater op rioolwater. Een bergbezinkbassin is makkelijker en goedkoper te realiseren en kan daarmee sneller een bijdrage leveren aan de beleidsdoelstelling om de vuilemissie op kwetsbaar oppervlaktewater tot een bepaald niveau te verlagen. Hieruit blijkt dat er door het waterschap ook toen al gezocht werd naar integrale oplossingen.

Tijdens de stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied werd pas ingegaan op duurzaamheidsprincipes. Het puntenschema werd gebruikt om punten toe te kennen. Hoe duurzamer het ingericht werd, hoe meer punten gescoord kon worden en hoe meer geld de gemeente of projectontwikkelaar kreeg van het waterschap.

Oordeel: Op tactische gedeelte is het planproces deels goed gelopen. Er zijn wel duurzame oplossingsrichtingen bepaald maar er is geen beleidskader ingesteld.

Operationeel.

Op operationeel niveau wordt gekeken of tijdens het planproces klimaatadaptatie of/en omgaan met klimaat effecten als doel is benoemd, of vooraf een project een uitgebreide landschapsanalyse is opgesteld, nagaan of het planconcept gewijzigd is tijdens het planproces, hoe een pilot is ingericht en over het beheer van de pilot.

Omgaan met klimaat effecten of klimaatadaptatie is tijdens de stimuleringsregeling niet specifiek als thema benoemd. Wel is tijdens het bouwrijp maken gerekend met een bui van $T=100 + 10\%$ en later nog wel met meer neerslag ($T=100 + 20\%$). Het doel was wel om duurzaam te gaan beheren. Meestal wordt het planconcept tijdens de aanvraag van de subsidie niet gewijzigd, maar tijdens de realisatie komt dat wat vaker aan bod. Dit komt vooral door bewoners of boeren klachten hebben over de aanleg of klachten hebben over geluidsoverlast, daling grondwaterstand na graven sloot etc. Dit kan voor een groot deel voorkomen worden om een actoren- en krachtenveldanalyse uit te voeren.

Een voorbeeld hiervan is de Bedrijven Park A18 in Wehl. Tijdens het onderzoek zijn er twee mensen van de gemeente Doetinchem geïnterviewd die mee hebben gewerkt aan de aanvraag en afhandeling van de stimuleringsregeling voor de Bedrijvenpark. Tijdens het interview is er gesproken met Mannus Stokvisch en Judith Rohling.

Judith Rohling heeft voor het project de aanvraag voor de stimuleringsregeling geregeld. Mannus Stokvisch heeft de afhandeling gedaan van de stimuleringsregeling gedaan.

De Bedrijvenpark is afgekoppeld van het riool door een betere gescheiden stelsel. Het afgekoppelde hemelwater wordt een paar meter verderop omhoog gepompt naar drie verschillende bakken met halofytenfilters. De halofytenfilters bestaan voornamelijk uit riet en waterbiezen om het afval van het water wat afkomstig is van de bedrijven te filteren. Aan elke bak zit nog een bak die gediend wordt als overloop. Als de eerste bak vol zit, kan het via een stuw met een V opening overstromen naar de andere bak. Als alle bakken volstaan met water wordt het overtollig water via een waterschapsloot geleid naar een rabattenbos. (Rohling, 2017). Het doel is voornamelijk om het water in het gebied zelf te laten infiltreren.

Oordeel: Op operationeel niveau is het planproces goed verlopen. Alhoewel klimaatadaptatie niet specifiek als bedoeld is benoemd, zijn de andere aspecten(landschapsanalyse, adaptief planproces, klimaat bestendige inrichting en klimaatbewust beheer) wel aan bod gekomen.

Persoonlijk.

Hier gaat het vooral om de verschillende visies van de mensen die aan een pilot hebben meegewerkt, als waterschapper of als projectontwikkelaar.

De belangrijkste visie is vooral opletten op nadelige effecten van klimaatverandering. De gevolgen van klimaatverandering is nu al merkbaar en is goed om daar op te anticiperen. Bijvoorbeeld om nieuwe woonwijken/bedrijvenparkengoed te ontwerpen zodat de woningen en bedrijven droog staan tijdens een heftige regenbui. Dit zorgt voor minder schade aan huizen en minder economische schade.

Een andere visie die veel aan bod kwam is onzekerheid over klimaatadaptie. Mensen zijn nog onzeker over klimaatadaptie. Verder moet er ruimte zijn voor investeringen en er moet vooruit gekeken worden tijdens het bouwen van een woonwijk. Bij klimaatadaptie moet ook rekening gehouden worden met de aspecten van het waterschap. Aan alle aspecten moet vooraf gedacht worden bij het opstarten van een nieuw project, dit om te voorkomen dat er gedurende de uitvoering van het project problemen ontstaan die voorkomen hadden kunnen worden.

Oordeel: Op persoonlijk niveau is het planproces goed verlopen.

4.3.1 belangrijkste succes- en faalfactoren concept

Op onderdeel concept zijn 3 van de vier onderdelen goed verlopen. Over het algemeen is concept goed verlopen tijdens planproces. Alleen op tactisch niveau is het planproces minder goed verlopen.

Succesfactoren:

De belangrijkste succesfactoren liggen op strategische, operationeel en persoonlijk niveau.

- Strategische: duurzaamheid is wel expliciet genoemd. Het waterschap wilde vooral de gemeentes stimuleren om maatregelen uit te voeren bij overstorten.
- Operationeel: Tijdens het realiseren van de maatregelen is een landschapsanalyse opgesteld. Het planconcept is niet gewijzigd en alle maatregelen zijn daadwerkelijk gerealiseerd. Het beheer wordt op een klimaatbewust gedaan.
- Persoonlijk: De persoonlijke visie kwam overeen met die van het bestuur.

Faalfactoren

- Tactische: Tijdens planproces is duurzaamheid meegenomen in de oplossingsrichtingen. Maar voor de stimuleringsregeling is er geen tactische beleidskader.
- Persoonlijk: Niet alle medewerkers van WRIJ hadden voldoende kennis van de stimuleringsregeling.

	Concept
Strategisch	+ Strategisch beleid op klimaatadaptatie + Gidsprincipes
Tactisch	- Duurzame oplossingsrichtingen - Tactisch beleid met betrekking tot klimaatadaptatie
Operationeel	- Klimaatadaptatie als doel + Landschapsanalyse + Adaptief planproces + Klimaatbestendige inrichting + Klimaatbewust beheer
Persoonlijk	+ Persoonlijke visie + Contact met gemeente - Voldoende kennis stimuleringsregeling

Tabel 3 Succes- en faalfactoren Concept

4.4 Continuïteit

In dit hoofdstuk wordt de continuïteit van het planproces besproken. Continuïteit geeft aan of er veranderingen gedurende de uitvoering van het plan hebben plaatsgevonden.

De vragen die hier gesteld worden gaan voornamelijk over de uitwisseling van leerpunten met het projectteam en andere betrokkenen, de evaluaties en aan de bijdrage aan verdere samenwerking na afloop van de pilot.

Strategisch

Op strategisch niveau wordt er voornamelijk gekeken of er uitwisseling is over de lessen/ervaringen van de pilot tussen bestuurders binnen en buiten het waterschap.

Tijdens de pilot is er geen uitwisseling geweest over de lessen en ervaringen tussen bestuurders en het waterschap. De uitwisseling is alleen ambtelijk gebeurd, met alleen de mensen binnen het waterschap.

Oordeel: Op strategisch niveau is het planproces niet goed verlopen.

Tactische

Hier wordt ingegaan op de kennisdeling en referentie-onderzoek van het project. Met kennisdeling wordt bedoeld of kennis en/of ervaringen die zijn opgedaan tijdens de pilot gedeeld zijn via een publicatie.

Het waterschap heeft op verschillende manieren geprobeerd om invulling te geven aan de continuïteit van de stimuleringsregelingen. Uit de evaluaties bleek dat er rekening gehouden moet worden met de gemeente en dat het van belang is om een betrouwbare partner voor gemeenten te zijn en te blijven. Een zin die vaak voorkomt in de evaluaties is: *Bij het aanpassen van de regeling rekening te houden met de opmerkingen van gemeenten en ons opstellen als een betrouwbare partner van de gemeente.* (A.H.C. te Pas, 2012)

De continuïteit wordt daarom door het waterschap in haar beleid toegepast. De kennis en ervaringen die zijn opgedaan zijn niet gedeeld via een publicatie of lokale media. Ze hebben daar weinig aandacht aan besteed en hebben het vaak voor zichzelf gehouden.

De stimuleringsregeling is wel een pilot die zelf bedacht is door het waterschap maar het is wel opgezet via een leerproces dat gebaseerd was op andermans ideeën (Welke persoon/organisatie is niet verteld). Er is wel rondgekeken naar innovatieve voorbeelden van elders.

Oordeel: Het planproces is op tactisch niveau goed verlopen.

Operationeel

De operationele kant van de continuïteit gaat over de mogelijkheid van experimenteren binnen de pilot, op welke wijze het effect van de pilot is gemeten, of gebruikers en/of omgeving tevreden zijn over het project, over de doorlopende samenwerking en vaandeldrager.

Tijdens de regeling is er weinig aandacht besteed aan beheersing en er zijn geen harde doelstellingen opgesteld. De controlepunten zijn een onderdeel waar niet over na is gedacht. Dit gaat over de risico's en maatregelen om die risico's te voorkomen, haalbaarheid van het resultaat binnen de gestelde doorlooptijd, eisen waaraan de gegevensverzameling dient te voldoen en evaluatie bijstellen van het vigerende beleid. Monitoring heeft ook niet plaatsgevonden omdat er geen harde doelstellingen zijn opgesteld.

Tijdens de pilot konden de uitvoerders wel verschillende maatregelen uitproberen en andere gemeenten adviseren over het optimaal kunnen afkoppelen. Hierdoor kon het waterschap ook andere mensen beïnvloeden om goed om te gaan met afkoppelen. Maar er is geen vergelijking geweest.

De gemeente had veel moeite met de manier waarop de aanvragen werden beoordeeld. Alle medewerkers van WRIJ had een ander ambitieniveau en dit had als gevolg dat een aanvraag veel strenger werd nagekeken. Ook werden de aanvragen door verschillende personen binnen het waterschap behandeld. Hierdoor ontstond veel onduidelijkheid bij de gemeente.

Tijdens het planproces is uitwisseling geweest binnen het projectteam en met betrokkenen over de leerpunten en kennis die zijn opgedaan tijdens de pilot. Dit is gedaan om de nieuwelingen gemakkelijk op weg te helpen. Als er een kans aanwezig is dat een sleutelpersoon vertrekt, kan de nieuweling de rol van de vertrekkende persoon goed overnemen. Ook heeft uitwisseling plaatsgevonden binnen het projectteam en met betrokkenen. Dit werd gedaan voordat een evaluatie plaatsvond. Het ging vooral de doorontwikkeling van de pilot.

Na een project met de gemeente of projectontwikkelaar hebben ze samen met het waterschap aan tafel gezeten en gesproken over beheer en onderhoud. Men mag hieruit de conclusie trekken dat WRIJ actief bijgedragen heeft aan verdere samenwerking na afloop. (Weener, 2017)

Tijdens een gesprek met de gemeente over de aanvraag van een stimuleringsregeling kwam het erop neer dat het waterschap na afloop van de pilot alleen tot het puntenschema heeft samengewerkt. Maar bij aanleg van de maatregelen is wel een ronde tafel gesprek geweest. Evaluatie over de uitgevoerde projecten is niet gedaan maar de gemeenten hebben daar wel behoefte aan. Na de regeling zelf is er wel geëvalueerd. De evaluaties zijn in verschillende documenten opgeslagen. De pilot stimuleringsregeling van WRIJ is in 2013 beëindigd en bestaat nu niet meer.

Oordeel: Op operationeel niveau is het planproces niet helemaal goed verlopen. Wel een pluspunt is dat er binnen het projectteam uitwisseling is geweest over de leerpunten. Maar voor de rest zijn de andere onderdelen niet of niet goed uitgevoerd.

Persoonlijk

Bij de aspecten die bij persoonlijk aan bod komen, wordt de vraag gesteld of de deelnemende mensen aan een project zelf iets geleerd hebben en of ze leiderschap hebben ervaren tijdens het project.

Uitvoerders gaven de indruk dat de stimuleringsregelingen niet een pilot project was. Het doel van een pilot project is dat er na afloop iets wordt gedaan met de resultaten. De uitvoerders hadden niet het idee dat er geleerd moest worden. De stimuleringsregeling had als doel om de gemeenten te stimuleren tot duurzamer en robuuster inrichten van het watersysteem. Later toen deze bewustwording gestalte had gekregen, is de stimuleringsregeling beëindigd.

Maar de pilot stimuleringsregeling werd door medewerker van de gemeente wel ervaren als een leerzame ervaring voor de mensen die hieraan gewerkt hebben. Ze vonden het leuk om niet traditioneel te denken over verschillende conclusies. Dit betekent “think outside the box”. Verder was het leerzaam om te denken aan het uitvoeren, beheren en bedenken van de pilot.

Oordeel: Het planproces is op persoonlijk niveau niet goed verlopen.

4.4.1 Belangrijkste succes-en faalfactoren continuïteit

Op onderdeel continuïteit is alleen op tactisch niveau goed verlopen. Op strategisch, operationeel en persoonlijk niveau heeft het planproces gefaald. Continuïteit is wel in het beleid van het waterschap toegepast tijdens het planproces

Succesfactoren:

- Tactisch: Het waterschap heeft tijdens de evaluaties aangegeven een betrouwbare partner van de gemeente te worden en te blijven.
- Operationeel: Er is wel kennisuitwisseling geweest over de leerpunten van de pilot.

Faalfactoren:

- Strategische: Er is geen uitwisseling geweest over de lessen/ervaringen van de pilot tussen bestuurders binnen en buiten het waterschap.
- Operationeel: De pilot wordt niet gemonitord. Er is weinig aandacht besteed aan de beheersing van de pilot. Er ontstond onduidelijkheid omdat de aanvragen door meerdere mensen werden behandeld die een ander ambitieniveau hadden. Tijdens de pilot was er geen vaandeldrager aanwezig. Met de gebruikers/omgeving is niet afgestemd of men tevreden is over het project. Evaluatie na de uitgevoerde projecten is niet gedaan.
- Persoonlijk: De pilot werd niet ervaren als een pilot en de intentie om te leren was er niet.

	Continuïteit
Strategisch	- Bestuurlijke uitwisseling
Tactisch	+ Kennisdeling + Referentie-onderzoek
Operationeel	- Experimenteerruimte I + Kennisuitwisseling - Monitoring effecten - Tevredenheid gebruikers - Doorlopende samenwerking - Vaandeldrager
Persoonlijk	- Klimaatleiderschap - Aantoonbare leereffecten

Tabel 4 Succes- en faalfactoren Continuïteit

4.5 Contract

In dit hoofdstuk wordt de C van contract beantwoord. Contract gaat over het vastleggen van afspraken gedurende het hele planproces. De vragen die hier aan bod kunnen komen zijn: Of uitgangspunten en eisen voor het project vastgesteld zijn in verschillende projectfasen en of er een maatschappelijke kosten- en batenanalyse is uitgevoerd.

Strategisch

Op strategisch niveau wordt aandacht aan de bestuurlijke committent besteed. Met bestuurlijke committent wordt bedoeld of de ambities duidelijk zijn vastgelegd, ook over de besluitvorming over de committent en over het maken van notulen.

De doelen en ambities zijn duidelijk vastgesteld. De doelen staan in de toelichting van de regeling vermeld. De regeling en de toelichting zijn als geheel vastgesteld. Door de doelen zo expliciet vast te stellen wordt de onduidelijkheid tijdens het planproces verminderd. Alleen voldoen de subsidieregelingen niet aan alle doelen/kwaliteitscriteria. Zo zijn er geen evaluatiemomenten ingebouwd en moest dit buiten de planning gepland worden. Wel hebben de gemeenten de wens uitgesproken om op korte termijn duidelijkheid te krijgen. Gemeenten die eind 2009 of begin 2010 een aanvraag hebben ingediend en gemeenten die nu in gesprek zijn over een plan, willen weten waar ze aan toe zijn. (A.H.C. te Pas, 2010)

Oordeel: Op strategisch niveau is het planproces goed verlopen. De ambities en doelen zijn duidelijk vastgelegd.

Tactisch

Het tactische gedeelte geeft de overkoepelende afspraken weer, of er tijdens de pilot voldoende middelen beschikbaar zijn gesteld en over een maatschappelijke kosten- en batenanalyse.

Er is een beleid opgesteld door het waterschap dat WRIJ verantwoordelijk is voor het beheer van stedelijk water. Dit beleid heet stedelijk waterbeleid en was overkoepelend tijdens de stimuleringsregeling. Hierbij werd met de gemeente en het waterschap gesproken over een samenwerking om te komen tot een duurzamer beheer van stedelijk water. Een van die aspecten was klimaatadaptatie.

Binnen het waterschap is een financiële en maatschappelijke kosten- en batenanalyse uitgevoerd. In tabel 1 is per fase de maatschappelijke baten die gestimuleerd worden beschreven.

Fase	Baten
Initiatief	• Water is mede ordenend • Antiverdroging maatregel • Inzetten van duurzame ontwikkelingen
Ontwerp	• Minder aanpassingen nodig benedenstrooms • Tegengaan van verdroging • Reinigingsrendement RWZI vergroten • Meer ruimte voor natuurlijke oevers • Verbetering waterkwaliteit
Beheer	• Minder tijdsinvestering in beheer • Duurzaam beheer en onderhoud

Tabel 5 Maatschappelijk kosten-en batenanalyse

Voor de financiële kosten en batenanalyse werd een puntenschema gebruikt om het totale bedrag te berekenen voor het afkoppelen. (staat in bijlage 1 en 2). Hoe meer punten het ontwerp kreeg, hoe meer geld er toebedeeld werd. Het aantal punten werd vermenigvuldigd met een standaard bedrag van €230,-. In bijlage 4 en 5 staat een lijst met de aanvragen die zijn gedaan door verschillende gemeenten. De lijst geeft aan welke gemeente een stimuleringsregeling heeft aangevraagd voor projecten, hoeveel hectare verhard oppervlak afgekoppeld is en het totale bedrag. Tijdens het opstellen van de kosten- en batenanalyse is er ook over nagedacht wat het waterschap ervoor terug kan krijgen. Het afkoppelen van de nieuwe woonwijken en bestaande woonwijken kan miljoenen euro's besparen op de RWZI. Het doel was ook om de gemeente aan het denken te zetten over de gevolgen van klimaatverandering en klimaatadaptatie.

Oordeel: Het planproces is op tactisch niveau redelijk goed verlopen maar niet alle onderdelen zijn aan bod gekomen. Er waren genoeg beschikbare middelen (financiële, juridische en technische middelen) beschikbaar en er is een maatschappelijke en financiële kosten- en batenanalyse gemaakt. Maar de pilot maakte geen deel uit van een overkoepelend programma.

Operationeel

Tijdens de operationele kant van contract wordt aandacht besteed aan experimenteeruimte (middelen beschikbaar gesteld om te experimenteren), vastlegging projectafspraken, adaptief projectplan, planologische vastlegging en of ervaringsdeskundige over klimaatadaptatie gecontracteerd tijdens de realisatie.

Voor de pilot heeft het algemeen bestuur middelen en met name tijd en geld beschikbaar gesteld om te experimenteren.

Het Algemeen Bestuur heeft geen beleid of regelgeving vastgesteld ten aanzien van subsidieregelingen waaraan stimuleringsregeling getoetst kunnen worden. De doelen zijn wel duidelijk vastgelegd maar het vaststellen van een beleid om te onderzoeken of de doelen meetbaar zijn is niet gebeurd. Ze zijn niet in meetbare doelstellingen geformuleerd maar in termen als: *'Zo spoedig mogelijk'*, *'zo weinig mogelijk'* en *'zo veel mogelijk'* en is er geen tijdstraject vastgesteld voor de realisatie van de doelstellingen. Doelen en middelen zijn door elkaar heen gebruikt en hierdoor ontstond veel onduidelijkheid over de regeling. Ook in het voorstel voor een nieuwe stimuleringsregeling in juni 2008 wordt de relatie niet gelegd.

Om te voorkomen dat het projectplan na het ontvangen van de bijdrage nog wordt veranderd werd de betaling pas gedaan nadat 70 procent van de grond van het plangebied was uitgegeven. Maar tijdens de stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied werd al eerder een recessie gelanceerd. Dit had als gevolg dat de gemeente meer tijd nodig had om 70 procent van de grond te kunnen uitgeven. Dit leverde voor zowel het waterschap als de gemeente en/of projectontwikkelaar een vervelende situatie op. Dit werd meteen meegenomen tijdens de evaluatie en er werd een toekenning gedaan zodat de gemeente en gemeente/projectontwikkelaar weten waar ze aan toe zijn.

Bij realisatie van de pilot zijn er geen aannemers/ontwikkelaars gecontracteerd met ervaring op gebied van klimaatverandering. Dit werd gedaan door de adviesbureaus. Adviesbureaus hebben hun ervaringen met klimaatadaptatie ingezet in de waterplannen. Het waterschap heeft zelf geen persoon gecontracteerd met ervaring op gebied van klimaatadaptatie.

Oordeel: Operationeel ging een stuk minder goed in het planproces. Er waren wel middelen (tijd en geld) om te experimenteren en de regeling- en toelichting zijn als geheel vastgelegd. Er zijn geen

aannemers/projectontwikkelaars contracteert met kennis over klimaatadaptatie en de doelen en middelen werden door elkaar heen gebruikt.

Persoonlijk

Het persoonlijk onderdeel gaat over de functioneringsgesprekken over competentie voor klimaatadaptatie, wat de personen zelf weten over de competenties en over de stimulering voor het werken aan klimaatadaptatie.

Tijdens de functioneringsgesprekken komt competenties voor klimaatadaptatie niet aan bod.

Oordeel: Op persoonlijk niveau is het niet goed verlopen tijdens planproces.

4.5.1 Belangrijkste succes-en faalfactoren contract

Contract heeft op strategisch niveau goed gescoord maar op tactisch, operationeel en persoonlijk niveau iets minder.

Succesfactoren:

- Strategisch: Doelen en ambities zijn duidelijk vastgelegd.
- Tactisch: Er waren beschikbare middelen aanwezig om te kunnen experimenteren en er is een financiële en maatschappelijk kosten- en batenanalyse gemaakt.
- Operationeel: Geld en tijd waren aanwezig om te kunnen experimenteren. Het projectplan is niet aangepast.

Faalfactoren:

- Tactisch: De pilot maakt niet uit van een overkoepelende programma of een breder project.
- Operationeel: Het algemeen bestuur heeft geen beleid of regelgeving vastgesteld. De pilot was niet meetbaar en er is geen aannemer of projectontwikkelaar contracteert met ervaring op klimaatadaptatie.
- Persoonlijk: Tijdens de functioneringsgesprekken wordt niet over de competenties voor klimaatverandering gesproken.

	Contract
Strategisch	+ Bestuurlijk committent
Tactisch	-Overkoepelende afspraken +Beschikbare middelen + Maatschappelijke en financiële kosten- en baten
Operationeel	+ Experimenteerruimte - Vastlegging projectafspraken + Adaptief projectplan - Planologische vastlegging - Ervaring bij realisatie
Persoonlijk	- Persoonlijk ontwikkelplan

Tabel 6 Succes- en faalfactoren Contract

4.6 Succes en faalfactoren.

In dit hoofdstuk worden alle succes-en faalfactoren even op een rijtje gezet en in een tabel gezet. De resultaten staan in tabel 7

	Contact	Concept	Continuïteit	Contract
Strategisch	+Communicatiebeleidsplan werd opgesteld.	+voorkeurtrits voor kwantiteit gebruikt. +Duurzaamheid is wel expliciet genoemd.	- Geen uitwisseling geweest tussen bestuurders binnen het waterschap.	+ De regelingen zijn administratief eenvoudig van opzet. + Doelen zijn duidelijk vastgelegd.
Tactisch	-Lijnmanagers waren niet nauw betrokken bij de pilot. Alleen bij afwijkingen of negatief advies. -Geen kennisdeling via kennisnetwerken. -Beheerders niet vroegtijdig betrokken.	+ Gerekend met T= 100+ 10% - Geen beleidskader ingesteld. + Tijdens de realisatie zijn duurzame oplossingsrichtingen gebruikt. + Afkoppelen zorgt voor een robuuster en klimaatbestendiger watersysteem.	-Kennis is niet gedeeld via een publicatie. + Pilot is zelf bedacht door WRIJ. + Het waterschap heeft actief meegedacht in het oplossen van knelpunten. + Afhandeling is correct en voortvarend verlopen.	+ Er is een maatschappelijk en financiële kosten-en batenanalyse gemaakt. -Geen overkoepelende programma +Omgaan met klimaateffecten was een aspect. + Verandering in projectplan is niet geweest.
Operationeel	+De communicatie tussen gemeente en waterschap verliep voorspoedig. + Gemeente zijn tevreden over de samenwerking met WRIJ - Weinig actoren betrokken bij aanvraag. + Beheer wordt gedaan door gemeente. (uitzondering voor retentie vijver). + Samenwerking over beheer.	-Klimaatadaptatie niet specifiek als doel benoemd. +Wel duurzaam beheer. + De meeste maatregelen zijn daadwerkelijk gerealiseerd. + Planconcept is niet gewijzigd tijdens planproces. + Klimaatbestendige inrichting. + Uitgebreide landschapsanalyse uitgevoerd.	+ Er is uitwisseling geweest over binnen het projectteam. -Uitvoerders en gemeente waren tevreden. -Geen aandacht besteed aan beheersing. -Mensen van omgeving waren minder tevreden bij sommige projecten. -Aanvragen werden beoordeeld voor verschillende mensen -Puntenschema was onduidelijk. -Elke beoordelaar had een andere kijk op de ambitieniveau.	+De regeling en toelichting zijn als geheel vastgesteld. -Geen aannemer of projectontwikkelaar contracteert met ervaring op klimaatadaptatie. + Tijd en geld was beschikbaar voor experimenteren. - Het Algemeen Bestuur heeft geen beleid of regelgeving vastgesteld. -De regeling was niet meetbaar.

			-WRIJ heeft niet na alle pilots geëvalueerd. -Geen monitoring plaatsgevonden. -Tot de puntenschema bijgedragen aan verdere samenwerking -Geen sleutelpersoon tijdens de pilot.	
Persoonlijk	+ Medewerking met waterschap is goed. + Contact verliep goed. -Stimuleringsregeling was voor een paar gemeente onduidelijk. -Niet alle WRIJ hadden voldoende kennis over de regeling.	+ persoonlijke visie komt overeen met bestuur.	-Stimuleringsregeling voelde voor uitvoerders niet als pilotprojecten. -Intentie om te leren was er niet.	-Geen functioneringsgesprekken gevoerd voor klimaatadaptatie.

Tabel 7 Succes en faalfactoren totaal

5. Conclusie

Het doel van dit project is om erachter komen of het waterschap in staat is om mee te veranderen en om het klimaatadaptief vermogen van WRIJ te toetsen. Dit wordt gedaan met behulp van het beantwoorden van de hoofdvraag: Hoe heeft de stimuleringsregeling stedelijk gebied bijgedragen aan het klimaatadaptief vermogen van het waterschap Rijn en IJssel? In dit hoofdstuk worden de deelvragen beantwoord en vervolgens de hoofdvraag van dit onderzoek.

In 1997 werd de eerste stimuleringsregeling Zuiveringsschap Oostelijk Gelderland gepresenteerd. De ‘Verordening Stimuleringsregelingbijdrage Riolering Rijn en IJssel’ had als doel de vuilemissie op kwetsbaar oppervlakte zo snel mogelijk te reduceren tot het niveau dat aangegeven staat in het Integraal Waterbeheersplan Oost Gelderland.

In 1998 werd de tweede stimuleringsregeling van toepassing, Stimuleringsregeling Afkoppelen schoon verhard oppervlak’. Deze regeling had naast beleidsdoelstellingen halen ook nog twee andere doelen, namelijk het tegengaan van verdroging en minder afvoer naar de RWZI. Deze regeling duurde tot 2002.

In 2004 werd de nieuwe stimuleringsregeling Stimulering Afkoppelen 2004 opgezet. Nu konden bedrijven en gemeentes tijdens de stimuleringsregel subsidie aanvragen als ze een afkoppelproject gingen uitvoeren. Het doel was om zoveel mogelijk hemelwater in de grond te laten infiltreren en het zuiveringsrendement van RWZI te verbeteren.

Na de beëindiging van Stimulering Afkoppelen 2004 werd in 2008 een andere regeling gestart, namelijk “ Stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied’. Bij deze pilot is besloten om het kostenveroorzakingsprincipe te hanteren.

Vanwege een financiële crisis in 2010 heeft WRIJ besloten om de regeling aan te passen. De regeling werd ook beschikbaar gesteld voor herinrichting bestaand stedelijk gebied en werd verlengd tot 2012.

Om het contact tussen gemeenten/projectontwikkelaars en het waterschap op peil te houden werd om de drie jaar een nieuw communicatiebeleid opgesteld. Het contact tussen de gemeente en waterschap verliep voorspoedig. Zowel de gemeenten als de betrokken medewerkers van het waterschap geven aan zeer positief te zijn over de samenwerking tijdens dit project.

Het waterschap heeft wel geprobeerd om continuïteit te waarborgen. Maar uit de tabel van de succes-en faalfactoren blijkt dat dit niet voldoende is gebeurd. Het waterschap wilde wel een betrouwbare partner blijven voor de gemeente. Er is wel aan continuïteit gedacht maar dit is niet gewaarborgd. De reden hiervoor is dat de pilot niet als een pilot werd ervaren. Er was geen intentie om te leren.

Omgaan met klimaatverandering is niet specifiek als doel benoemd. In de eerste en tweede stimuleringsregeling is klimaatverandering ook helemaal niet aan bod gekomen. Het doel was er vooral op gericht om de vuilemissie op oppervlaktewater te reduceren. In de stimuleringsregeling 2004 kwam omgaan met klimaatverandering meer aan bod, maar het werd niet als doel benoemd. Tijdens de stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied in 2008 en 2010 werd veel meer aandacht besteed aan het duurzaam inrichten van een nieuwe woonwijk of een bestaande woonwijk. Een voorbeeld hiervan is het puntenschema. Hoe duurzamer er wordt ingericht, hoe groter de bijdrage was die de gemeente of projectontwikkelaar kreeg.

Tijdens de realisatie heeft het waterschap zelf geen aannemers en projectontwikkelaars gecontracteerd op gebied van klimaatadaptie. Maar dat betekent niet dat er geen kennis was over klimaatadaptatie. Deze taak werd ingevuld door de adviesbureaus. De adviesbureaus hebben de kennis over klimaatadaptie verspreid tijdens de realisatie van een project.

Succesfactoren zijn de aspecten in het planproces die positief bijdragen aan het lerend vermogen van WRIJ of bij het integreren van klimaatadaptatie tijdens het project. Faalfactoren zijn de aspecten in het planproces die een negatieve invloed hebben op het lerend vermogen of het integreren van klimaatadaptatie. De succes- en faalfactoren worden besproken aan de hand van de 4 C's van het 4C-Model.

Contact en samenwerking tussen het waterschap en gemeente is voerspoedig verlopen. De verbeterpunten komen vooral vanuit persoonlijke en tactische beoordeling. Voor sommige waren de regelingen onduidelijk en lijnmanagers waren niet nauw betrokken bij de pilot.

Bij concept is tactisch het zwakke punt. Dit komt vooral doordat het waterschap niet de beschikking heeft gehad over een subsidieverordening waarin algemeen beleid geformuleerd is ten aanzien van de inzet van het subsidie-instrument en algemene regels waaraan een subsidieregeling zou moeten voldoen. Klimaatadaptatie is niet als specifiek doel benoemd maar er zijn wel klimaatadaptieve maatregelen genomen.

Bij continuïteit zijn de verbeterpunten hard nodig. Het tactische onderdeel is wel beoordeeld met een voldoende. Dit komt omdat continuïteit wel ingenomen werd in het beleid. Maar als het daadwerkelijk moest gebeuren, kwam het niet van. Er was veel onduidelijkheid over de beoordeling van het puntenschema en de intentie om te leren was niet aanwezig. De pilot stimuleringsregeling werd namelijk niet ervaren als een pilot.

Contract is wel beter beoordeeld dan continuïteit maar nog geen voldoende. Dit komt vooral omdat dit bij veel onderdelen wel is gebeurd maar bij veel onderdelen niet. De doelen zijn duidelijk en administratief eenvoudig vastgesteld. Op tactische en operationele niveau werden niet alle aspecten behandeld en kregen hiervoor de oranje kleur.

Voor dit onderzoek is de hoofdvraag gesteld of de stimuleringsregeling een bijdrage heeft geleverd aan het klimaatadaptief vermogen van WRIJ.

Het antwoord op deze vraag is: Ja. Aangezien klimaatadaptatie niet in de plannen is voorgekomen, heeft afkoppelen van hemelwater gezorgd voor een robuuster watersysteem. In de regeling van 1997 is de stimuleringsregeling zelf gebruikt als een antiverdrogingsmaatregel omdat het doel was zoveel mogelijk regenwater vast te houden in eigen gebied. Tijdens het beheer en onderhoud wordt klimaatverandering als een aspect genoemd om daarmee rekening te houden.

6. Aanbevelingen en advies

In dit hoofdstuk worden er aanbevelingen gedaan over de manier waarop het onderzoek is gedaan en over de resultaten van het onderzoek. Deze aanbevelingen hebben betrekking tot veranderingen die gedaan kunnen worden voor het wegnemen van de faalfactoren. In onderstaande tabel staan aanbevelingen die gedaan kunnen worden. De aanbevelingen zijn gebaseerd op de onderdelen die minder goed scoorden in het 4C/STOP-model. Daar zijn de meeste kansen om een voldoende te scoren tijdens planproces.

	Contact	Concept	Continuïteit	Contract
Strategische	Het bestuur eerder betrekken tijdens de pilot.	-	Afstemming met het dagelijks bestuur versterken. Afstemming met het algemeen bestuur introduceren	-
Tactisch	Lijnmanagers beter betrekken bij de pilot. Beheerders vroeger in het planproces betrekken. Zet kennisnetwerken en samenwerkingsverband en in voor kennisdeling.	Beleidskader opstellen.	Kennis en ervaringen delen via een publicatie en lokale media.	Overkoepelende programma gebruiken.
Operationeel	-	-	Monitoring instellen. Maatregelen uitproberen Meer bijdrage aan samenwerking na afloop van de pilot. Alleen een persoon met kennis klimaatadaptatie de aanvragen laten beoordelen.	Zorgen dat het algemeen bestuur een beleid of regelgeving heeft vastgesteld. Ervoor zorgen dat de regelingen meetbaar worden.
Persoonlijk	Mensen met genoeg kennis over de stimuleringsregeling de aanvragen verwerken.	-	Laten merken dat het een pilot is.	-

Reacties op het 4C/STOP model.

Tijdens het onderzoek is het 4C model gebruikt, dit is een redelijk nieuw proces dat gebruikt wordt tijdens een onderzoek. Dit model is ook nog in ontwikkeling.

Wat opvalt is dat er veel meer vragen worden gesteld bij operationeel en weinig vragen worden gesteld bij strategisch. Dit zorgt ervoor dat de operationele kant veel zwaarder wordt getoetst en het strategische niveau veel minder wordt getoetst.

Een ander opmerking is de vraag bij contract op persoonlijk niveau. De vraag is: Wordt in functioneringsgesprekken ook over competenties voor klimaatadaptatie gesproken? Wat zijn in uw ogen die competenties? Worden die afspraken vastgelegd? Ben je als medewerker gestimuleerd te werken aan klimaatadaptatie?

Iedereen die hiermee heeft gewerkt heeft daar een onvoldoende gescoord omdat competenties voor klimaatadaptatie niet in functioneringsgesprekken worden opgenomen.

7. Bronnenlijst

(sd). Opgehaald van Nationale klimaatadaptatiestrategie 2016 (NAS):

<https://ruimtelijkeadaptatie.nl/nas/>

A.H.C te Pas. (2012). *Evaluatie*. Doetinchem.

A.H.C. te Pas. (2010). *Evaluatie en voortzetting*. Doetinchem.

AB. (2008). *Stimuleringsregeling nieuw stedelijk gebied*. Doetinchem: WRIJ.

Comissie rekenkamer Waterschap Rijn en IJssel. (2008, maart). Opgehaald van

<https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjzjNSj5sbSAhVHKMAKHeJPClCQFgghMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.wrij.nl%2Fpublish%2Fpages%2F538%2Fvstrapportagerekenkamercommissiebijlage0805081.pdf&usg=AFQjCNFsQzyAuEpflkrb>

Eijk, P. v. (2015). *DE (A)QUADRUPLE HELIX*. Eindhoven: Hogeschool VHL.

Minister van infrastructuur en milieu. (2016). *Nationale klimaatadaptatiestrategie 2016 (NAS)*. "s Gravenhage: minister van infrastructuur en milieu.

NAS. (2016, december). *Nationale klimaatadaptatiestrategie 2016 (NAS)*. Opgehaald van ruimtelijke adaptatie: <https://ruimtelijkeadaptatie.nl/nas/>

Rekenkamercommissie Waterschap Rijn en IJssel. (2008). *Onderzoek naar het subsidiebeleid van WRIJ*. Doetinchem.

Rohling, J. (2017, Juni 8). Stimuleringsregeling Bedrijvenpark A18. (R. v. Eldik, Interviewer)

Weener, B. (2017, Juni 8). Stimuleringsregeling Stedelijk gebied. (R. v. Eldik, Interviewer)

Witteveen, H. (2017, juni 28). Interview Stimuleringsregeling. (R. v. Eldik, Interviewer)

WRIJ. (2013, juli 5). *Werkgebied WRIJ*. Opgehaald van [wrij.nl](https://www.wrij.nl/thema/algemeen-praktisch/landingspagina/werkgebied/): <https://www.wrij.nl/thema/algemeen-praktisch/landingspagina/werkgebied/>

Bijlage:

Bijlage 1: Puntenschema

SCHEMA STIMULERINGSREGELING NIEUW STEDELIJK GEBIED

Verhard oppervlak

10 ha

2

Ambitieniveau		Onvoldoende	Volgens huidige			
		Geen	inzichten	Midden	Hoog	Score
Aspect	Omschrijving					
0	randvoorwaarden voor uitkeren stimuleringsregeling					
a	Watertoets	X	-			
	Gronduitgifte >70%					
b	(tijdstip uitbetaling)	X				
	vermelding water-					
c	schap op bouwplaats	X				
I	initiatief					
a	Locatiekeuze	X	0	10	20	
b	Volgens Waterplan	-	0	10	15	
II	ontwerp					
a	Hergebruik	-	0	10	20	
b	Vasthouden	-10	0	10	30	
c	Bergen	X	0	5	10	
d	Afvoeren	X	0	5	10	
e	schoonhouden	-	0	10	20	
f	Ecologische beleving	-	0	5	10	
III	beheer					
a	Beheer en onderhoud	X	0	10	20	
	Communicatie en					
b	instandhouding	-	0	5	10	
Score						0

X = niet acceptabel, geen bijdrage

- = niet van toepassing

Bijlage 2: Toelichting schema

TOELICHTING SCHEMA

3

Ambitie-niveau		Onvoldoende	Volgens huidige	Midden	Hoog
Aspect Omschrijving		Geen	inzichten		
I					
a	Locatiekeuze	niet acceptabel vanuit waterhuishouding	acceptabel, geen afwenteling, tijdig geïnformeerd	idem, waterschap betrokken, water heeft rol gespeeld	idem, heeft meerwaarde vanuit water
b	Volgens Waterplan	geen plan of niet genoemd	goed hydrologisch-waterhuishoudkundig onderzoek	idem, en aangegeven in actueel gemeentelijk waterplan	idem, en heldere en/of ambitieuze waterdoelen
II					
a	Hergebruik (eerste voorkeur)	—	geen hergebruik	hergebruik	innovatief, of meer dan 50% neerslag op daken
b	Vasthouden (tweede voorkeur)	mogelijkheden locatie niet benut	infiltratie volgens de eisen (vooral afkoppelbeslis-boom)	idem, regenwater zichtbaar van de regenpijp tot en met de infiltratie	idem, maximale infiltratie, en/of beperken verharding, verhoging grondwaterstand
c	Bergen	voldoet niet aan eisen	voldoet aan eisen, inclusief klimaatteffect	idem, voldoet ruim, peilstijging T=10 max 0,30 m	idem, voldoet zeer ruim max 0,15 m, en/of meervoudig ruimtegebruik
d	Afvoeren (minst gewenst)	voldoet niet aan eisen	maximaal landelijke afvoer	idem, afvoer < 90% huidige afvoer	idem en afvoer < 60% landelijke afvoer
e	schoonhouden	—	voldoet aan de eisen (ondermeer afkoppelbeslis-boom)	beperking uitlopende bouwmaterialen,	aanvullende inrichting zoals autowas-plaatsen, innovatie, preventie (ondermeer onderhoudsarme inrichting)
f	Ecologische beleving	—	alleen beschoeving waar het niet anders kan	idem, enige ruimte voor plas-draszones, flauwe taluds etc.	idem, veel ruimte
III					
a	Beheer en onderhoud	water niet goed te onderhouden en/of onderhoud van de wijk niet toereikend voor beperken vervuiling	voldoet aan de eisen van WRJ voor effectief onderhoud, aanvraag keurontheffing en eventueel Wvo-vergunning voorbereid, DBT: brons	idem, geen gebruik bestrijdingsmiddelen DBT (certificering duurzaam terreinbeheer): zilver	idem, onderhoud verdergaand gericht op beperken vervuiling door b.v. hondenpoep, DBT: goud
b	Communicatie en instandhouding	—	Informatie voor eerste bewoners over wateraspecten in de wijk, beheer en onderhoud geregeld	uitgebreid communicatieplan, beheer en onderhoud van gemeente en waterschap op elkaar afgestemd	innovatief communicatieplan, en/of beheer en onderhoudsplan in samenhang met de inrichting van de wijk

- = niet van toepassing

Bijlage 3: Tijdlijn Stimuleringsregeling

Bijlage 4: Overzicht van de aanvragen tijdens Stimuleringsregeling.

Overzicht aanvragen

Aanvragen ingediend en afgehandeld

Gemeente	Projectnaam	datum aanvraag beschikking	Verhard oppervlak (ha)	Datum besluit D&H	Bedrag beschikking	toelichting
Doetinchem	Vijverberg Zuid te Doetinchem	30-9-2008	4,6	6-8-2009	€ 94.599,00	verwachte betaling in 2012 bij 70% gronduitgifte
Doetinchem	Wehl Zuid - Heideslag	12-11-2008	7,0	3-12-2009	€ 72.450,00	naar verwachting betaling in 2015
Montferland	Kerkwijk te Didam	19-3-2009	7,4	3-9-2009	€ 110.630,00	verwachte uitbetaling in 2014
Montferland	Loilseveld te Didam	19-3-2009	1,1	3-9-2009	€ 12.650,00	verwachte betaling in 2012
Montferland	Steegseweg te Beek	19-3-2009	1,9	3-9-2009	€ 30.590,00	verwachte betaling in 2012
Doetinchem	RBT te Wehl 1e fase	12-11-2008	45,8	22-4-2010	€ 718.175,00	subsidie aangevraagd voor hele RBT (90ha), toezegging geldt alleen voor 1e fase, en heeft geldigheidsduur t/m 2016.
Westervoort	De schans	21-9-2010	2,0	8-9-2011	€ 23.000,00	september 2011, eerste aanvraag is in maart 2011 ingediend, gemeente heeft daaropvolgend bezwaarschrift ingediend en daarom is aanvraag opnieuw behandeld.
Rijssen-Holten	De Kol te Holten		7,0	8-12-2011	€ 88.550,00	Subsidie aangevraagd voor het hele project incl. aanleg Zilverzandtracé. Alleen subsidie toekenning voor herontwikkelde industrieterrein De Kol naar woningbouw.
Winterswijk	Grijssen-Brinkheurne	29-12-2011	0,54	28-2-2012	€ 15.000,00	
Winterswijk	Driemark	29-12-2011	2,00	28-2-2012	€ 23.000,00	
Winterswijk	Arrisveld	29-12-2011	6,02	28-2-2012	€ 76.000,00	
Winterswijk	Rikker fase 5 en 6	29-12-2011	7,19	28-2-2012	€ 165.000,00	
TOTAAL			92,5		€ 1.429.644,00	

gemiddelde bijdrage per ha vo € 15.452,00

Aanvragen ingediend en nog in behandeling

Gemeente	Projectnaam		Verhard oppervlak (ha)	verwachte datum van afhandeling	Te verwachten bedrag (ca)	toelichting
Doetinchem	Heelweg te Doetinchem	3-10-2008	3,7	geen	€ 0,00	Project was al gerealiseerd voor aanvraag
Doetinchem	Lookwartier te Doetinchem	3-10-2008		afh van nieuwe aanvraag	€ 0,00	bestaand (herbouw) gebied. In 2008 paste dat niet in de regeling. Nog geen nieuwe aanvraag gekregen.
Duiven	Droo Zuid	22-12-2011		Aanvraag in behandeling!		
Arnhem	Het Oostelijk Centrumgebied	28-12-2011	17,8		€ 383.180,00	
Zutphen	De Mars, Noorderhaven	20-12-2011				Subsidie aangevraagd voor het nieuwbouwwoningplan gebied Noorderhaven op industrieterrein De Mars te Zutphen
TOTAAL			21,5		€ 383.180,00	+ PM

Bijlage 5: Projecten voor een regeling bijdrage nieuw stedelijk gebied.

Projecten voor een overgangsregeling bijdrage nieuw stedelijk gebied

Gemeente	Project	Onderhandelingen gaande / bijdrage toegezegd	Geschat verhard oppervlak in ha	Voor-ontwerp best. plan al toegezonden	Uitvoering start binnen 2 jaar	Uitvoering/ oplevering binnen 4 jaar	Opmerking
Deventer	Bedrijvenpark A1	bijdrage toegezegd door D&H	75	ja	2009	2012	nog geen krediet aangevraagd
Rijssen-Holten	De Liesen	toegezegd	5	ja	2008	2009	
Zutphen	Leesten-Oost	toegezegd	28	ja	in uitvoering	2012	
Lochem	Molengronden	toegezegd	6	ja	in uitvoering	2008	
Winterswijk	De Rikker 4	toegezegd	2	ja	uitgevoerd		
Oost-Gelre	Lindebrook	toegezegd (brief)	12	ja	gestart	2016	
Oost-Gelre	Flierbeek	toegezegd	10	ja	uitgevoerd		
Berkelland	Kieftete Eibergen	schriftelijk aangevraagd, binnenkort overeenkomst	14	ja	uitgevoerd		
Berkelland	Kieftete Eibergen	schriftelijk aangevraagd, binnenkort afronding overeenkomst	26	ja	uitgevoerd		opp. afhankelijk van onderhandelingen
Berkelland	KTV terrein te Eibergen	schriftelijke toezegging	9	ja	in uitvoering	ja	
Berkelland	Schollenkamp te Borculo	schriftelijke toezegging	10	ja	in uitvoering	3,5 ha binnen 2 jaar, 6,5 ha op termijn	
Berkelland	Leusinkbrink te Ruurlo	schriftelijke toezegging	2	ja	ja	hoogstwaarschijnlijk ja	
Oude IJsselstreek	Rieze VI Uift	principe-afsprake	7	ja	ja	ja	
Oude IJsselstreek	Hofskamp Oost 2	ja, bijdrage toegezegd	22	ja	in uitvoering	2007	
Zevenaar	Varsseveld						
Zevenaar	Hengelder II	overeenkomst (plv.) dijkgraaf onder voorbehoud AB	93	ja	2008	2018	waterh.h.k. randvoorwaarden vastgelegd
Zevenaar	Groot Holthuizen	overeenkomst (plv.) dijkgraaf onder voorbehoud AB	60	ja	2008	2018	waterh.h.k. randvoorwaarden vastgelegd
Zevenaar	Reisenakker	principe-afsprake	11	ja	2008	2010	
Totaal oppervlak			392				

Bijlage 6: Vragenkader

Strategisch	Bestuurlijke betrokkenheid Waren bestuurders van WRIJ nauw bij de pilot betrokken? Hoe vaak? Wanneer in het planproces? Waren er bestuurders van andere partijen bij de pilot betrokken. Bestuurlijke afstemming Is er contact geweest tussen bestuurders onderling inzake de pilot voorafgaand en tijdens het project?	Strategisch beleid Wat was het relevante strategisch beleidskader (doorkijk voor lange termijn) zowel nationaal (NBW / KRW) als van betrokken partijen (waterbeheerplan, structuurvisie). Wat waren daaruit afgeleide doelstellingen samenhangend met klimaatverandering? Denk hierbij aan begrippen als meebewegen, veerkrachtig en robuust. Duurzaamheid en gidsprincipes* Is duurzaamheid expliciet benoemd? Zijn gidsprincipes uitgewerkt? Denk aan strategieën zoals meerlaagsveiligheid en de voorkeurstrijs voor waterkwantiteit: vasthouden-bergen-afvoeren.	Bestuurlijke uitwisseling Is er uitwisseling geweest over de lessen/ervaringen van de pilot tussen bestuurders binnen en buiten het waterschap?	Bestuurlijk committent Waren de ambities/doelen duidelijk vastgelegd? In welke documenten? Heeft daarover besluitvorming plaatsgevonden? Is er een intentieverklaring getekend, convenant of iets dergelijks? Zijn er notulen waarin afspraken zijn vastgelegd?
Tactisch	Betrokkenheid management Waren lijnmanagers zoals projectmanagers, programmamanagers, afdelingshoofden of directeurs nauw bij de pilot betrokken? Inzet kennisnetwerken Is over de pilot afstemming geweest met kennisnetwerken / leergemeenschappen / externe deskundigen? Beheer in het planproces Zijn beheerder(s) van openbare ruimte / groen bewust vroegtijdig bij het planproces betrokken?	Duurzame oplossingsrichtingen Hoe zijn de oplossingsrichtingen voor inrichting en beheer bepaald? Welke criteria zijn daarbij gehanteerd? Zijn gidsmodellen en/of streefbeelden gebruikt? Denk bij oplossingsrichtingen aan natuurvriendelijke oevers, vispasseerbaarheid, flauwe taluds, bodempassages, bovengrondse infiltratie van hemelwater etc..? Tactisch beleid Wat was het relevante tactisch beleidskader (focus op middellange termijn) zoals een masterplan, gebiedsplan, gemeentelijke rioleringsplan? Wat waren de daaruit afgeleide maatstaven samenhangend met klimaatverandering (denk bijvoorbeeld aan T=100 +10%)?	Kennisdeling Zijn kennis en ervaringen die met de pilot zijn opgedaan gedeeld via bijvoorbeeld een publicatie in een vakblad, in lokale media, via een symposium of iets dergelijks? Zijn er excursies geweest naar de pilot door externen? Is de pilot een voorbeeld voor andere projecten geweest? Voor welke? Referentie-onderzoek Is bij het begin van het project onderzoek verricht naar innovatieve voorbeelden van elders? Wat is met die voorbeelden gedaan?	Overkoepelende afspraken Maakt de pilot deel uit van een overkoepelend programma of breder plan/project? Is er voor het project een overeenkomst / "deal" of vergelijkbaar gesloten? Wat staat er specifiek in over omgaan met klimaat effecten? Beschikbare middelen Waren voor de pilot voldoende financiële, juridische, technische en personele middelen beschikbaar gesteld? In welke documenten en besluiten is de vastgelegd?

				Maatschappelijke kosten- en baten Zijn de maatschappelijke baten van de pilot vooraf in beeld gebracht. Is er een maatschappelijke kosten- en batenanalyse uitgevoerd?
Operationeel	Breed projectteam Wie vormden het projectteam? Wat waren de verschillende achtergronden/kwaliteiten van de teamleden? Open teamproces Hoe heeft het team gefunctioneerd? Was het een open proces? Is door inbreng van teamleden proces/inhoud van het project gewijzigd. Stakeholderanalyse Is aan het begin van het project een actoren- en krachtenveldanalyse uitgevoerd? Hoe is deze gebruikt in het project? Participatie Welke actoren hebben geparticipeerd? Welke actor was vanaf welk moment in het planproces betrokken? Is lokale kennis van bewoners gebruikt? Samenwerking beheer/onderhoud Door wie wordt het beheer en onderhoud uitgevoerd? Wordt hierin samengewerkt?	Klimaatadaptatie als doel Is voor de pilot specifiek klimaatadaptatie en/of omgaan met klimaateffecten als doel benoemd? Zo nee, welke gerelateerde doelen zijn aan te geven? Landschapsanalyse Is aan het begin van de pilot een uitgebreide landschapsanalyse (inclusief ondergrond, watersysteem, netwerken en occupatie) opgesteld? Adaptief planproces Is het planconcept gewijzigd tijdens het planproces? Zo ja, wat is gewijzigd en hoe is dat tot stand gekomen? Klimaatbestendige inrichting Hoe is de pilot nu ingericht; welke maatregelen zijn daadwerkelijk gerealiseerd? Wijkt dit af van het plan? Zo ja, hoe komt dat? Klimaatbewust beheer Hoe vindt het beheer van de pilot nu plaats? Op welke wijze wordt daarbij rekening gehouden met klimaateffecten?	Experimenteerruimte I Was het mogelijk binnen de pilot verschillende maatregelen uit te proberen en te vergelijken? Kennisuitwisseling Is binnen het projectteam en met betrokkenen uitwisseling geweest over de leerpunten van de pilot? Monitoring effecten Op welke wijze is het effect van de pilot gemeten? Heeft monitoring plaatsgevonden? Wat waren de resultaten daarvan? Was/is er een monitoringsplan? Tevredenheid gebruikers Is met gebruikers /omgeving afgestemd of men tevreden is over het project? Doorlopende samenwerking Heeft WRIJ actief bijgedragen aan verdere samenwerking na afloop van de pilot?	Experimenteerruimte II Waren middelen (met name tijd en geld) beschikbaar om te experimenteren? Vastlegging projectafspraken Zijn uitgangspunten en eisen voor het project vastgesteld in de verschillende projectfasen? In welke documenten en besluiten? Is de voortgang van het project vastgelegd? Zijn er notulen / voortgangsrapportages? Met wie is voortgang besproken? Is er met het oog op het beheer een omgevingscontract / beheerplan? Adaptief projectplan Is het projectplan tijdens de pilot aangepast? Zo ja, welke wijzigingen hebben zich voorgedaan. Hoe zijn die tot stand gekomen en vastgelegd? Planologische vastlegging In welke planologische besluiten zijn uitgangspunten en ontwerp vastgelegd (denk aan bestemmingsplan, waterparagraaf, watervergunning, omgevingsvergunning)

			Vaandeldrager Is er tijdens de pilot een duidelijke trekker / sleutelpersoon geweest? Zo ja, wat hield dat in? Is deze persoon doorlopend bij het project betrokken geweest?	Ervaring bij realisatie Zijn bij realisatie van de pilot aannemers/ontwikkelaars gecontracteerd met ervaring op het gebied van klimaatadaptatie? Wie heeft het werk uitgevoerd?
Persoonlijk	Communicatieve vaardigheden Welke communicatieve vaardigheden waren volgens u nodig bij de pilot? Waren die voldoende aanwezig bij de betrokkenen? Onderzoekende houding Hadden betrokkenen bij de pilot in uw ogen een onderzoekende houding? Zijn tijdens de pilot persoonlijke onzekerheden/twijfels ter sprake gekomen? Resultaatverantwoordelijk Hoe heeft u de deelname aan deze pilot (dit project) ervaren? Voelde u zich verantwoordelijk voor het resultaat?	Persoonlijke visie Wat is uw visie op klimaatadaptatie / omgaan met klimaateffecten? Kwam die visie overeen met de visie van de organisatie? Hoe ging u daarmee om?	Klimaatleiderschap Heeft u leiderschap ervaren tijdens dit project ten aanzien van klimaatadaptief handelen? Wat was goed? Wat kon beter? Aantoonbare leereffecten Kunt u aangeven wat u heeft geleerd van het project?	Persoonlijk ontwikkelplan Wordt in functioneringsgesprekken ook over competenties voor klimaatadaptatie gesproken? Wat zijn in uw ogen die competenties? Worden die afspraken vastgelegd? Ben je als medewerker gestimuleerd te werken aan klimaatadaptatie?

*Gidsprincipes zijn onder meer:

- Meerlaagsveiligheid: preventie/dijkverbetering - duurzame ruimtelijke inrichting - rampenbeheersing
- Voorkeurstrits: vasthouden-bergen-afvoeren (om wateroverlast te voorkomen)
- Voorkeurstrits: schoonhouden-scheiden-zuiveren (voor goede waterkwaliteit)
 - Schoonhouden door bronaanpak / schone bronnen
 - Scheiden door:
 - Cascaderen: water van schoon naar minderschoon laten stromen
 - Bufferen: bijvoorbeeld groene zone tussen vuile en schone functies
 - Differentiëren: vuile en schone functies identificeren/aanwijzen
- Voorkeurstrits: sparen – accepteren – aanvoeren (bij watertekort)
- Water als drager voor ruimtelijke kwaliteit en identiteit
- Vergoten van zelfreinigend vermogen (veerkracht)
- Vergroten van lokale kennis en bewustwording
- Leren van innovatieve voorbeeldprojecten
- Economisch vermogen van waterbeheer benutte

